

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

Olsztyn, dnia 29 października 2018 r.

Poz. 4567

UCHWAŁA NR XL/407/2018 RADY GMINY BARTOSZYCE

z dnia 17 sierpnia 2018 r.

w sprawie przyjęcia „Programu opieki nad zabytkami gminy Bartoszyce na lata 2019-2022”

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt. 9, art. 18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2018, poz. 994) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r., poz. 2187), po uzyskaniu pozytywnej opinii Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie, uchwała się co następuje:

§ 1. Przyjmuje się ”Program opieki nad zabytkami gminy Bartoszyce na lata 2019-2022” stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Bartoszyce.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

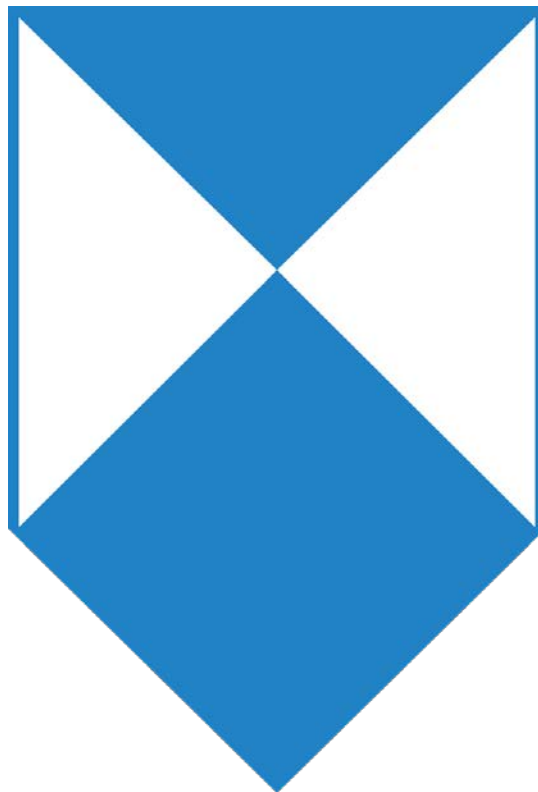
Przewodniczący Rady Gminy

Andrzej Kosakowski

GMINA BARTOSZYCE

**GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
NA LATA 2019 - 2022**

1. Wstęp.

Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

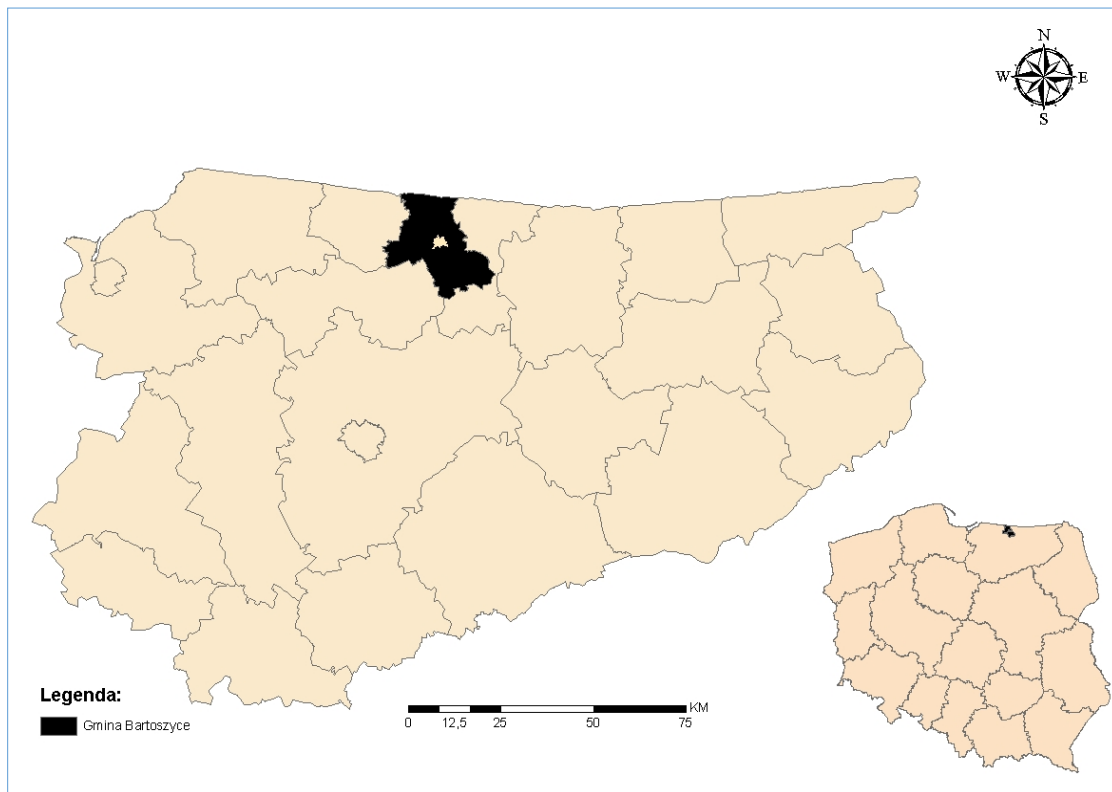
Dziedzictwo kulturowe stanowi ważny element dla życia człowieka. Kształtuje charakter ludzki, buduje potencjał społeczno-gospodarczy, wpływa na stosunki międzyludzkie. Dziedzictwo kulturowe jest bogactwem odziedziczonym przez wcześniejsze pokolenia, które w sposób prawidłowy wykorzystane może mieć elokwentny wpływ na ludzką świadomość, podtrzymanie tradycji oraz obudzenie w ludzkiej świadomości istnienia piękna, które towarzyszy nam w codziennym życiu.

Program opieki nad zabytkami tworzony jest na podstawie przepisów ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U z 2017, poz. 2187). Zgodnie z art. 87 ww. ustawy wójt sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami. Program ma na celu w szczególności: włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej, zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania, wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego, podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami, określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków, podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami. Gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Programy jest ogłoszony w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

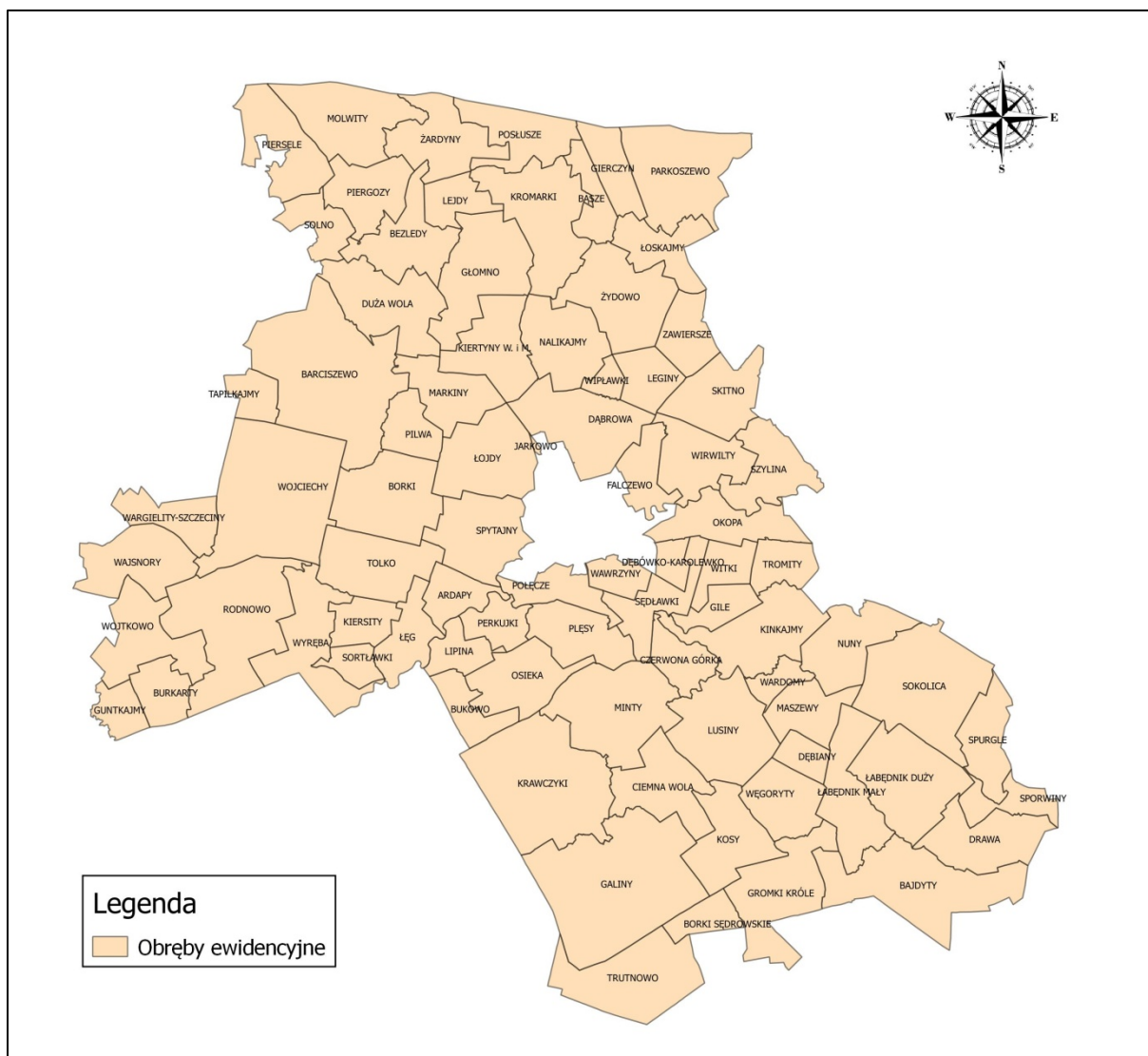
Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt. 7 Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2017, poz. 1875) do zadań własnych gminy należą sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

2. Gmina Bartoszyce

Gmina Bartoszyce leży w północnej części województwa warmińsko-mazurskiego w centralnej części powiatu bartoszyckiego. Od strony zachodniej graniczy z gminą Górowo Iławeckie, od południa z gminami: Lidzbark Warmiński, Kiwity (powiat lidzbarski) i Bisztynek, zaś od wschodu sąsiaduje z gminą Sępólno. Północna granica gminy stanowi granicę państwową z Rosją (Obwód Kaliningradzki, Rejon Bagrationowski). Dodatkowo w centrum gminy Bartoszyce wyodrębnione jest miasto Bartoszyce stanowiące oddzielną, jednostkę administracyjną.

Gmina Bartoszyce jest jedną z największych obszarowo gmin w Polsce – 427,21 km², jej powierzchnia stanowi 1,77% ogólnej powierzchni województwa warmińsko-mazurskiego. Teren gminy podzielony jest na 83 obręby ewidencyjne, których rozmieszczenie prezentuje poniższa mapa.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Państwowego Rejestru Granic.

Regionalizacja fizycznogeograficzna (wg. J. Kondrackiego) klasyfikuje prawie cały obszar gminy Bartoszyce do megaregionu Niżu Wschodnioeuropejskiego, prowincji Niżu Wschodniobałtycko-Białoruskiego, podprowincji Pobrzeża Wschodniobałtyckie makroregionie Niziny Staropruskiej, mezoregionie Niziny Sępolskiej. Tylko południowy kraniec znajdują się w podprowincji Pojezierza Wschodniobałtyckiego makroregionie Pojezierza Mazurskiego, mezoregionie Pojezierza Olsztyńskiego.

Osią hydrograficzną gminy jest rzeka Łyna – największa rzeka województwa przecinająca obszar gminy z zachodu na wschód.

Krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze (art. 3 pkt 14 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Na krajobraz kulturowy składa się ogół obiektów i cech

fizycznych, obserwowalne wzrokowo wyrażenie kultury ludzkiej na powierzchni Ziemi, łączące elementy środowiska przyrodniczego i kulturowego. Krajobraz kulturowy jest wynikiem przekształcania krajobrazu naturalnego przez grupę lub kilka grup kulturowych i nakładania zróżnicowanych elementów kulturowych różnego wieku na tę samą rzeźbę terenu. Przestrzeń przyrodnicza, która znajduje się w sferze oddziaływań człowieka przyjmuje formę kulturową, wyrażoną w postaci krajobrazu kulturowego. Krajobraz ten można rozumieć jako antropogenicznie ukształtowany fragment przestrzeni geograficznej, powstały w wyniku zespolenia oddziaływań środowiskowych i kulturowych, tworzących specyficzną strukturę, objawiającą się regionalną odrębnością, postrzeganą jako swoistą fizjonomię. Na rodzaj krajobrazu kulturowego wpływ mają: dominujący rodzaj działalności człowieka i stopień przeobrażenia środowiska geograficznego.

Gmina Bartoszyce jest położona w północnej części województwa warmińsko-mazurskiego. Obszar ten ma bardzo bogatą historię. Od najdawniejszych czasów wchodził w skład różnych terytoriów i jednostek administracyjnych. Pierwsze ślady osadnictwa na terenie gminy Bartoszyce pochodzą z epoki kamienia. Najstarsze skupiska ludności datowane są na okres neolitu i związane są z kulturą pucharów lejowych.

Gmina Bartoszyce położona jest na terenach późnego osadnictwa ludów Bałtyjskich, plemion Prusów (a dokładnie Natangów i Bartów). To od nich obszary Polski północnej wzięły swoją historyczną nazwę Prusy (ta kraina). Gmina Bartoszyce należy do historycznej krainy Prus określanej mianem Barcja, w związku z zamieszkiwaniem tych terenów przez plemię Bartów. Teren Barcji położony jest w obrębie równiny Staropruskiej i dorzecza Pregoi. Tereny te stwarzały bardzo dobre warunki dla rozwoju osadnictwa z uwagi na żyzne gleby. Stolicą historycznego regionu był Królewiec. Ludy pruskie zamieszkiwały i władały terenami dzisiejszej gminy do około 1230 roku. Później uległy procesowi akulturacji i przestały istnieć m. in. Za sprawą działalności na tych terenach zakonu Krzyżackiego, który doprowadził do zaniku ludu na skutek prowadzonych krucjat.

Po sekularyzacji zakonu, z ziem po nim pozostałych, w krótkim czasie utworzono latyfundia bogatej szlachty pruskiej. Konsekwencją tego było powstanie wielu założeń folwarczno-rezydencjonalnych i redukcja wsi chłopskich. Wsie pozostawione bez podstaw gospodarczych tj. ziemi zanikły lub zostały zmienione na osady robotników rolnych. Tylko niektóre pozostały jako wsie z zachowanymi układami ruralistycznymi, wśród których przeważają owalnice i przysiółki a także ulicówki. Taki stan rzeczy trwa do chwili obecnej. Zmiany w gospodarce w czasach PRL, a następnie zwrot w kierunku kapitalizmu, nie wpłynęły na zmiany

w strukturze użytkowania przestrzeni na terenie gminy Bartoszyce.

Zmiany na przestrzeni wieków na terenie gminy Bartoszyce doprowadziły do wykreowania jej własnego krajobrazu kulturowego, którego cechami charakterystycznymi są:

- niezmieniony na przestrzeni dziesięcioleci układ przestrzenny wsi,
- ukształtowana na przestrzeni wieków rolnicza przestrzeń produkcyjna,
- bardzo licznie zachowana historyczna zabudowa mieszkalna i gospodarcza,
- zachowane założenia dworsko-parkowe, folwarczne, rezydencjonalne.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami

Zabytki w Polsce zostały objęte ochroną na podstawie uregulowań prawnych takich jak:

I. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483);

- **Art. 5** „*Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.*”

- **Art. 6 ust. 1** „*Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju*”.

- **Artykułe 6 ust. 2** „*Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym*”

Konstytucja RP jest najważniejszym aktem prawnym nakładającym na Państwo obowiązek ochrony dziedzictwa kulturowego

II. Ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U z 2017, poz. 2187)

Ustawa z dn. 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami reguluje kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym – zarówno materialnym jak i niematerialnym. Ustawa tworzy trzon zespołu regulacji prawnych dotyczących opieki nad

zabytkami, a jej przepisy stosowane są zwłaszcza wtedy, kiedy ustawy obejmujące bardziej szczegółowe zagadnienia nie rozstrzygają danych kwestii.

Ochrona zabytków zgodnie z **art. 4** ustawy polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

W art. 5 ustawy opisano, że opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Art. 6 ustawy klasyfikuje przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółowa definicję zabytku;

Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012 r. poz. 642 i 908, z 2013 r. poz. 829 oraz z 2017 r. poz. 60 i 1086),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Zgodnie z **art. 7** ustawy formami ochrony zabytków są:

- 1)** wpis do rejestru zabytków;
- 1a)** wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2)** uznanie za pomnik historii;
- 3)** utworzenie parku kulturowego;
- 4)** ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ustawa odnosi się do ewidencji zabytków prowadzonej na wszystkich szczeblach administracyjnych, określając ją jako „sposób” ochrony zabytków w następujących zapisach:

Art. 21 ustawy *„Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.”*

Art. 22 ust. 1. *„Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.”*

Ust. 2. *„Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.”*

Ust. 3. *„Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.”*

Ust. 4. *„Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.”*

Ust. 5. *„W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:*

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Ust. 6. *„Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych.”*

Rejestr zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator

zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, zaliczany do jednej z kategorii, na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku nieruchomego.

Pomnik Historii - Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, o którym mowa w ust. 1, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Cofnięcie uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii następuje w trybie przewidzianym dla jego uznania. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na „Listę dziedzictwa światowego” w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjętej w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. (Dz. U. z 1976 r. poz. 190 i 191).

Park kulturowy - Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1 ustawy. Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy. W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony.

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu

na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Art. 20 ustawy mówi o konieczności uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu projektów i zmian planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Art. 21 ustawy mówi, że Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Art. 22 ustawy mówi, że Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
 - 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
 - 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych.

Art. 31 ustawy mówi, że Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować:

- 1) roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo
- 2) roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego

– jest obowiązana, z zastrzeżeniem art. 82a ust. 1 ustawy, pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków.

2. Zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych, o których mowa w ust. 1a, ustala wojewódzki konserwator zabytków w drodze decyzji, wyłącznie w takim zakresie, w jakim roboty budowlane albo roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, zniszczą lub uszkodzą zabytek archeologiczny.

Art. 32 ustawy mówi, że Kto, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, jest obowiązany:

- 1) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot;
- 2) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia;
- 3) niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

2. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie, o którym mowa w ust. 1 pkt 3 ustawy.

3. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany w terminie 5 dni od dnia przyjęcia zawiadomienia, o którym mowa w ust. 1 pkt 3 i ust. 2, dokonać oględzin odkrytego przedmiotu.

4. Jeżeli w terminie, określonym w ust. 3, wojewódzki konserwator zabytków nie dokona oględzin odkrytego przedmiotu, przerwane roboty mogą być kontynuowane.

5. Po dokonaniu oględzin odkrytego przedmiotu wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję:

- 1) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot nie jest zabytkiem;
- 2) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot jest zabytkiem, a kontynuacja robót nie doprowadzi do jego zniszczenia lub uszkodzenia;
- 3) nakazującą dalsze wstrzymanie robót i przeprowadzenie, na koszt osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej finansującej te roboty, badań archeologicznych w niezbędnym zakresie.

6. Roboty nie mogą być wstrzymane na okres dłuższy niż miesiąc od dnia doręczenia decyzji, o której mowa w ust. 5 pkt 3.

7. Jeżeli w trakcie badań archeologicznych zostanie odkryty zabytek posiadający wyjątkową wartość, wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o przedłużeniu okresu

wstrzymania robót. Okres wstrzymania robót nie może być jednak dłuższy niż 6 miesięcy od dnia doręczenia decyzji, o której mowa w ust. 5 pkt 3 ustawy.

8. Po zakończeniu badań archeologicznych, o których mowa w ust. 5 pkt 3 ustawy, wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję pozwalającą na kontynuację przerwanych robót.

Art. 33 ustaw mówi, że kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

2. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie, o którym mowa w ust. 1.

3. W terminie 3 dni od dnia przyjęcia zawiadomienia, o którym mowa w ust. 1 i 2, wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany dokonać oględzin znalezionej przedmiotu i miejsca jego znalezienia oraz, w razie potrzeby, zorganizować badania archeologiczne.

4. O znalezieniu przedmiotu, o którym mowa w ust. 1, na polskich obszarach morskich należy niezwłocznie zawiadomić właściwego dyrektora urzędu morskiego.

Art. 36 ustawy mówi, że pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- 1)** prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 2)** wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- 3)** prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- 4)** prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- 5)** prowadzenie badań archeologicznych;
- 6)** przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 7)** trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- 8)** dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 9)** zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;

10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16b i 16c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2017 r. poz. 1073 i 1566) oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;

11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;

12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

1a. Przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa można prowadzić:

- 1) prace konserwatorskie,
- 2) prace restauratorskie,
- 3) badania konserwatorskie

– na podstawie pozwolenia wydanego przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

2. Na polskich obszarach morskich pozwolenie na podejmowanie działań, o których mowa w ust. 1 pkt 5 i 12, wydaje dyrektor urzędu morskiego w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków właściwym dla miejsca siedziby urzędu morskiego.

2a. Wojewódzki konserwator zabytków może uzależnić podjęcie działań objętych pozwoleniem, o którym mowa w ust. 1, od przekazania przez wnioskodawcę w oznaczonym terminie określonych informacji dotyczących działań wymienionych w pozwoleniu, zastrzegając odpowiedni warunek w treści pozwolenia. Do warunku stosuje się art. 162 § 1 Kodeksu postępowania administracyjnego.

2b. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może uzależnić podjęcie działań objętych pozwoleniem, o którym mowa w ust. 1a, od przekazania przez wnioskodawcę w oznaczonym terminie określonych informacji dotyczących działań wymienionych w pozwoleniu, zastrzegając odpowiedni warunek w treści pozwolenia. Do warunku stosuje się art. 162 § 1 Kodeksu postępowania administracyjnego.

3. Pozwolenia, o których mowa w ust. 1 i 1a, mogą określać warunki, które zapobiegną uszkodzeniu lub zniszczeniu zabytku.

4. Wojewódzki konserwator zabytków może uzależnić wydanie pozwolenia na podejmowanie działań, o których mowa w ust. 1 pkt 6, 9 i 11, od przeprowadzenia, na koszt wnioskodawcy,

niezbędnych badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych. Egzemplarz dokumentacji badań jest przekazywany nieodpłatnie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.

4a. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może uzależnić wydanie pozwolenia na podejmowanie działań, o których mowa w ust. 1a pkt 1 i 2, od przeprowadzenia, na koszt wnioskodawcy, niezbędnych badań konserwatorskich. Egzemplarz dokumentacji badań jest przekazywany nieodpłatnie ministrowi.

5. Pozwolenia, o których mowa w ust. 1 i 1a, wydaje się na wniosek osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do korzystania z zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo do rejestru, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego.

6. Pozwolenie na prowadzenie badań archeologicznych wydaje się na wniosek osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do korzystania z nieruchomości, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego.

7. Pozwolenie na prowadzenie badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa, badań konserwatorskich i architektonicznych przy zabytku wpisanym do rejestru albo badań archeologicznych lub poszukiwań ukrytych bądź porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, wydaje się również na wniosek osób fizycznych albo jednostek organizacyjnych zamierzających prowadzić te badania lub poszukiwania. W przypadku nieuzyskania zgody właściciela lub posiadacza nieruchomości na przeprowadzenie tych badań lub poszukiwań przepisy art. 30 ust. 1 i 2 stosuje się odpowiednio.

8. Uzyskanie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podjęcie robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami Prawa budowlanego.

III. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r o samorządzie gminnym (Dz. U z 2017 r., poz. 1875)

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należą sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

IV. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. - o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U z 2017, poz. 1073)

Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczenia terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy.

V. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (Dz. U z 2017 r., poz. 1332)

Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbioru obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach.

VI. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2017, poz. 519)

Ochrona przyrody ma znaczenie przy tworzeniu dokumentów planistycznych z zachowaniem wartości kulturowych i krajobrazowych.

VII. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. – O ochronie przyrody (Dz. U. z 2018, poz.142)

Zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków – wojewódzki konserwator zabytków.

VIII. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. – O gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2018 r., poz. 121)

Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

IX. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. – O organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2017, poz. 862)

Działalność kulturalna w rozumieniu niniejszej ustawy polega na tworzeniu, upowszechnianiu

i ochronie kultury. Państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną polegający na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego.

X. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. – O zmianie niektórych ustaw w związku z wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa (Dz. U. z 2015, poz. 774)

Ustawa nakłada obowiązek sporządzenia przez samorząd wojewódzki audytu krajobrazowego, w którym mają być zdefiniowane obszary krajobrazów priorytetowych, gdzie sejmik województwa może mieć możliwość ustalania norm dotyczących wysokości, kształtu budynków i ewentualnego stosowania materiałów miejscowych lub tradycyjnej architektury. Daje możliwość samorządom ustalania zasad sytuowania reklam, ogrodzeń i obiektów małej architektury.

XI. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1265).

Określa tryb wydawania pozwoleń na prowadzenie:

- a) prac konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- b) prac konserwatorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- c) prac restauratorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- d) prac restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- e) robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, zwanych dalej „robotami budowlanymi”,
- f) badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- g) badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- h) badań architektonicznych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, zwanych dalej „badaniami architektonicznymi”

- XII. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. – w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r., nr 212, poz. 2153),**
- XIII. Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2016 r., poz. 1506),**
- XIV. Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r o muzeach (Dz. U. z 2017, poz. 972) oraz Ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012., poz. 642),**
- XV. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 roku w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674),**
- XVI. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 lipca 2017 roku w sprawie sposobu ustalania wysokości i rozliczenia dotacji celowej na wyposażenie w zabezpieczenia techniczne pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 r., poz. 1384),**
- XVII. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 kwietnia 2017 roku w sprawie Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 r., poz. 928),**
- XVIII. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 kwietnia 2017 roku w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r., poz. 110),**
- XIX. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 roku w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. Nr 89, poz. 510),**
- XX. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661),**
- XXI. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 roku w sprawie wzoru**

znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. Nr 30, poz. 259),

XXII. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 roku w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. Nr 71, poz. 650).

Inne regulacje - Umowy międzynarodowe:

- 1). Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 roku (Dz. U. z 1996 r., Nr 120, poz. 564.
- 2) Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowywania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji (Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190 zał.)
- 3). Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Stanów Zjednoczonych Ameryki o ochronie określonych dóbr kultury podpisana w Waszyngtonie dnia 11 maja 2004 roku (M.P. z 2010 r., Nr 71, poz. 902),
- 4). Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy sporządzona w Grenadzie dnia 3 października 1985 roku (Dz. U. z 2012 r., poz. 210),
- 5). Porozumienie o współpracy i pomocy wzajemnej w sprawie zatrzymania z zwrotu dóbr kultury nielegalnie przewożonych przez granice państw sporządzone w Płowdiw dnia 22 kwietnia 1986 roku (Dz. U. z 1988 roku, Nr 38, poz. 296 zał.)
- 6). Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury sporządzona w Paryżu dnia 17 listopada 1970 roku (Dz. U. z 1974 r., Nr 20, poz. 106),
- 7). Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego podpisana w Hadze dnia 14 maja 1954 roku (Dz. U. z 1957 r., Nr 46, poz. 212 zał.),
- 8). Drugi Protokół sporządzony w Hadze dnia 26 marca 1999 roku do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 roku (Dz. U. z 2012 r., poz. 248),
- 9). Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy, Grenada 1985. 10. 03 (Dz. U. z 2012 r., poz. 210),
- 10). Europejska Konwencja Krajobrazowa, Florencja, 20 października 2000 roku (Dz. U. 2006 Nr 14, poz. 98)

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

4.1.1. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 wraz z uzupełnieniem na lata 2004-2020 (przyjęte przez Radę Ministrów w dniu 21.09.2004 r.)

Głównym celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce poprzez m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków. Wśród kierunków działań wymieniono kompleksową rewaloryzację obiektów zabytkowych, ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, społeczne, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, promocję potencjału kulturowego regionów.

Instrumentem realizacji strategii jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Wśród najważniejszych celów strategicznych państwa z sferze ochrony zabytków wymieniono:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służb konserwatorskich,
- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zachowania zabytków nieruchomych.

4.1.2. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki Nad Zabytkami na lata 2014-2017

Program ten stanowi wykonanie upoważnienia ustawowego, zawartego w art. 84 i 85 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Krajowy program stanowi program rozwoju w porozumieniu określonym w art. 15 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2009 r., Nr 84, poz. 712). Rada Ministrów ustanawia Program w drodze uchwały na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Jednym ze strategicznych założeń Krajowego Programu jest wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków, w tym tworzenie podstaw współdziałania z organami samorządu terytorialnego.

Istotnym rozwiązaniem, porządkującym zagadnienia przedstawione w Krajowym programie i uwzględnionym na każdym etapie prac nad dokumentacją, są następujące zagadnienia horyzontalne:

- ❖ Podniesienie sprawności i skuteczności działań organów ochrony zabytków, w tym jakości merytorycznej decyzji administracyjnych,
- ❖ Zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; budowanie przez organy ochrony zabytków partnerskich relacji z obywatelami, jak i propagowanie postaw współodpowiedzialności społecznej za zachowanie zabytków,
- ❖ Wdrożenie procesów kształtowania postawy krajobrazowej wśród organów ochrony zabytków,
- ❖ Zwiększenie zaangażowania samorządów, ze szczególnymi uwzględnieniem gmin, w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych jako skutecznej formy ochrony zabytków,

4.1.3. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r.

Strategia ta jest kluczowym dokumentem Państwa polskiego w obszarze średnio – i długofalowej polityki gospodarczej. Przedstawia ona cele do realizacji w horyzoncie roku 2020 i 2030, określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Strategia przedstawia zagadnienia z zakresu ochrony zabytków, a mianowicie:

- ❖ Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe. Projekt strategiczny: Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce w tym do celów ponownego wykorzystania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczenia najcenniejszych zasobów kultury.
- ❖ Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.
- ❖ Wzmacnianie potencjału instytucji kultury o szczególnym znaczeniu – wspieranie instytucji kultury, których wieloletnia działalność i tradycja mają szczególne znaczenie dla celów polityki państwa w obszarze kultury i których dorobek jest ważnym elementem budowania tożsamości kulturowej Polaków oraz narzędziem promocji Polski w świecie,
- ❖ Wypracowanie systemu wspierania rozwoju sektorów kreatywnych – stworzenie warunków dla rozwoju sektorów kreatywnych w Polsce, które wpłyną na rozwój całego ekosystemu wspierania kultury,

- ❖ Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego
- ❖ Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych.

4.1.4. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020

Strategia Rozwoju Społecznego 2020 została opracowana przez rząd w odpowiedzi na wyzwania jakie identyfikuje długookresowa strategia kraju. Wskazuje ona iż, polityka rozwoju powinna wspierać procesy inicjatywy, które wzmacniają wolę działania obywateli na rzecz dobra wspólnego i przyczyniają się do wzmocnienia zaufania, jako jednego z podstawowych komponentów życia społecznego, gospodarczego, kulturowego.

4.1.5. Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK 2030) jest najważniejszym krajowym dokumentem strategicznym dotyczącym zagospodarowania przestrzennego kraju. Została opracowana zgodnie z zapisami ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 27 marca 2003 roku. Zgodnie z wymogami ustawowymi określono także wynikające z KPZK 2030 ustalenia i zalecenia dla przygotowywania planów zagospodarowania przestrzennego województw.

W perspektywie najbliższych dwudziestu lat rola dziedzictwa kulturowego w procesach rozwoju przestrzennego będzie rosła – zwiększanie się zamożności społeczeństwa oraz przekształcenia o charakterze kulturowym będą powodowały wzrost znaczenia rozwojowego zarówno materialnych jak i niematerialnych składników dziedzictwa kulturowego. Ich lokalizacja i umiejętność wykorzystania w procesach rozwoju będzie wpływała pozytywnie na tok koncentracji gospodarczej, ludnościowej i rangę kultury i turystyki.

Celami polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków to:

- ❖ Ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,
- ❖ Wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich,
- ❖ Wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

4.2.1. Strategia rozwoju województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2025

Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2025 przyjęta została Uchwałą Nr XXVIII/553/13 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 25 czerwca 2013 r.

Strategia określa uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju województwa. Ustalenia zawarte w cyt. dokumencie stanowią podstawę do sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa, przez co mają bezpośredni wpływ na zachowanie i poprawę jakości krajobrazu kulturowego. Zakłada konieczność wyznaczenia w planie zagospodarowania przestrzennego terenów o wyjątkowych walorach środowiska kulturowego, które należy wesprzeć pakietem pomocy ułatwiającej wykorzystanie tego czynnika.

4.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego przyjęty został Uchwałą Nr VII/164/15 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 27 maja 2015 r. Dzięki ustaleniom zawartym w planie można dołożyć starań o wprowadzenie konkretnych zapisów dotyczących ochrony zabytków.

4.2.3. Strategia rozwoju turystyki województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2025

Strategia rozwoju turystyki województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2025 przyjęta została Uchwałą Nr XVIII/425/16 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 28 czerwca 2016 r.

Turystyka stanowi dla regionu bardzo ważny element gospodarczy. Warmia i Mazury to region unikalny w skali Europy.

Priorytetami rozwojowymi strategii są : produkt turystyczny, wizerunek i promocja, kadry kreatywne, atrakcyjna przestrzeń i architektura. Zamierzeniem realizacji działań jest redukcja słabych stron województwa warmińsko-mazurskiego, w tym przestrzeni i architektury. Zakłada powstanie adekwatnych do wybranych grup przedsięwzięć programów operacyjnych, czyli opracowań pozwalających na precyzyjne określenie koncepcji i sposobu ich wykonania, wraz z takimi parametrami jak termin, jakość, zakres, budżet.

4.2.4. Program opieki nad zabytkami województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2016-2019

Program opieki nad zabytkami województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2016-2019 przyjęty został Uchwałą Nr XVIII/426/16 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 28 czerwca 2016 r.

Jest dokumentem służącym podejmowaniu działań dotyczących inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, a także upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego przez samorząd województwa warmińsko-mazurskiego. Myśla przewodnia opracowania programu jest uznanie potrzeby zachowania zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego za ważny czynnik wpływający na kształtowanie się tożsamości regionalnej i promocji turystycznej. Program w szczególności ma na celu:

- ❖ włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- ❖ uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- ❖ zahamowanie procesów degradacji i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- ❖ wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- ❖ podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- ❖ określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe z wykorzystaniem tych zabytków,
- ❖ podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

4.2.3. Regionalny Program Operacyjny województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2014-2020

Regionalny Program Operacyjny województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2014-2020 przyjęty został Uchwałą Nr 22/227/14/IV Zarządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 8 kwietnia 2014 r.

Warmińsko-mazurskie dysponuje dużym zasobem dziedzictwa kulturowego świadczącym o bogatej historii tych ziem. Pod względem liczby obiektów nieruchomych wpisanych do rejestru

zabytków region plasuje się na czwartym miejscu w Polsce. Regionalny program opisuje, że najpoważniejszym wyzwaniem dotyczącym większej części starej zabudowy, w tym obiektów wpisanych do rejestru, jest poradzenie sobie z postępującym procesem dekapitalizacji, spowodowanym wieloletnimi zaniedbaniami w okresie powojennym. Zaniedbania te w wielu przypadkach spowodowały zmiany i nieodwracalne straty. Program mówi o zwiększeniu efektywności wykorzystania zasobów naturalnych i kulturowych oraz ich zachowanie. Wartość docelowa to wzrost oczekiwanej liczby odwiedzin w objętych wsparciem miejscach należących do dziedzictwa kulturowego i naturalnego oraz stanowiących atrakcje turystyczne, zmiana pasywnej filozofii ochrony dziedzictwa kulturowego regionu i wykorzystanie instytucji kultury do budowy tożsamości regionalnej. Regionalny program realizował będzie cele unijnej strategii na rzecz i inteligentnego, zrównoważonego wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu oraz do osiągnięcia spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej, a także osiągał będzie rezultaty w skazane w Umowie Partnerstwa poprzez koncentrację tematyczną i terytorialną wsparcia na jednej z osi priorytetowej jaka jest kultura i dziedzictwo.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

5.1.1. Strategia rozwoju gminy Bartoszyce na lata 2015-2022.

Strategia rozwoju gminy Bartoszyce na lata 2015-2022 została przyjęta Uchwałą Nr XIII/159/2016 Rady Gminy Bartoszyce z dnia 29 stycznia 2016 r.

Strategia Rozwoju Gminy Bartoszyce na lata 2015– 2022 jest dokumentem planistycznym, skupiającym zasoby i wizję rozwoju samorządu lokalnego i podmiotów publicznych, organizacji pozarządowych oraz pozostałych podmiotów prowadzących działalność pożytku publicznego, przedsiębiorców, mieszkańców Gminy. Jest to dokument, który powstał w oparciu o szczegółową diagnozę problemów i potrzeb mieszkańców Gminy, przeprowadzoną podczas warsztatów społecznych zorganizowanych przez Urząd Gminy w Bartoszycach. Ponadto analiza problemowa, analiza słabych, mocnych stron oraz szans i zagrożeń, a także cele szczegółowe i operacyjne poddane zostały konsultacjom społecznym. W punkcie dotyczącym dziedzictwa kulturowego widnieje zapis dotyczący kultywowania i odtwarzania tradycji typowych dla wielokulturowej gminy Bartoszyce zawierających wpływy z kultury ukraińskiej, niemieckiej i rosyjskiej mieszkającej tu od wieków oraz przybyłej na te tereny w ramach przesiedleń również w ramach Akcji „Wisła”. Niepowtarzalność Gminy powstała w

wyniku wymieszania przekazywanych z pokolenia na pokolenie zasad i obyczajów różnych grup mieszkańców, nadają mu wyjątkowy charakter.

5.1.2. Gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego

Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych, konserwatorskich mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

Gmina posiada Gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego, gdzie jest wskazanie, że na terenie Gminy brak jest obiektów o znaczeniu strategicznym w związku z czym nie przewiduje się zmasowanych działań wojennych, ataków terrorystycznych i innych zagrożeń. Opisana jest również metoda ochrony zabytków.

5.1.3. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Bartoszyce

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Bartoszyce zostało przyjęte Uchwałą Rady Gminy Bartoszyce Nr XXVIII/331/2017 z dnia 28 czerwca 2017 r.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy sporządzane jest w celu określenia polityki przestrzennej gminy. Na etapie jego opracowywania zostają zidentyfikowane problemy związane z zagospodarowaniem przestrzennym oraz walory środowiska przyrodniczego, kulturowego i inne. Wszelkie prace związane z rozpoznaniem w/w elementów prowadzą do określenia kierunków rozwoju gminy w oparciu o zasady ładu przestrzennego i zrównoważonego rozwoju. Kierunki zagospodarowania przestrzennego określone w Studium są wynikiem zarówno uwarunkowań zewnętrznych, jak i wewnętrznych wpływających na rozwój gminy.

Krajobraz kulturowy gminy Bartoszyce nie został znacznie przekształcony w odniesieniu do pierwotnego, dlatego też tak ważna staje się jego ochrona. W związku z peryferyjnym położeniem gminy na mapie Polski rozwój osadnictwa w czasach przemian ustrojowych był niewielki i opierał się głównie o istniejące zabudowania. Pojawiające się obce kulturowo zabudowania w głównej mierze dotyczyły budynków Państwowych Gospodarstw Rolnych. Jednakże nawet one z racji obecności na terenie gminy przez dziesięciolecia wrosły się w jej krajobraz. Ruch budowlany nasilony w kraju w latach 90-tych dotknął gminę w nieznacznym stopniu, co w rezultacie wpłynęło pozytywnie na krajobraz kulturowy. Na terenie

gminy niewiele jest elementów architektury obcej regionowi. Zabudowa, która powstawała, w dużej mierze nawiązuje do zabudowy historycznej. Co nie oznacza, że „elementu obcego” na terenie gminy w ogóle nie występuje. Miejscowościami, które najbardziej rozwijały się na przestrzeni ostatnich około 30 lat są miejscowości zlokalizowane na styku z miastem Bartoszyce oraz miejscowość Bezledy, to w nich pojawia się najwięcej zabudowań architektury współczesnej.

W celu ochrony krajobrazu kulturowego przyjmuje się następujące zasady:

- ❖ ochrona i właściwe utrzymanie obiektów i terenów objętych ochroną prawną – wpisanych do rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego,
- ❖ ochrona obiektów i terenów historycznych dla zachowania tożsamości lokalnej - wpisanych do ewidencji zabytków,
- ❖ zachowanie i kontynuacja historycznych układów zabudowy wraz z siecią dróg i istniejącą zielenią wysoką,
- ❖ nawiązanie nową zabudową do zabudowy historycznej,
- ❖ zachowanie zasadniczych elementów historycznego rozplanowania ulic i placów,
- ❖ przebudowa obiektów dysharmonijnych,
- ❖ stosowanie tradycyjnych technik budowania i materiałów budowlanych (cegła, tynk w odcieniach szarości, dachówka ceramiczna, elementy dekoracyjne w odcieniach bieli lub jasnej szarości).

W ramach zachowania krajobrazu kulturowego ochronie podlegają: linie zabudowy, skala zabudowy, sposób lokalizacji i rozmieszczenia budynków, forma i gabaryty budynków architektury lokalnej, geometria i pokrycie dachu, kolorystyka dachów, nachylenie połaci dachowych z wyjątkiem budynków usługowych, produkcyjnych i składowych, rodzaj stosowanych lokalnie materiałów budowlanych, stolarki otworowej oraz tradycyjnego detalu budowlanego, zdobnictwa ciesielskiego, stolarskiego i kowalskiego (np. opaski w tynku, gzyms kordonowy, pilasty, uszaki itp.).

Na terenie gminy Bartoszyce znajdują się zespoły i obiekty wpisane do rejestru zabytków. Obiekty te podlegają ochronie na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Wszelkie działania projektowe, remontowe i inwestycyjne związane z tymi obiektami powinny być prowadzone zgodnie z przepisami w/w ustawy oraz przepisami odrębnymi dotyczącymi ochrony i opieki nad zabytkami. Wszelkie działania projektowe, remontowe i inwestycyjne związane z tymi obiektami, wymagają uzyskania pozwolenia

od wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Poza obiektami ujętymi w rejestrze zabytków na terenie gminy Bartoszyce zlokalizowane są obiekty i zespoły ujęte w gminnej ewidencji zabytków. Wszelkie prace w obrębie tych obiektów regulują przepisy odrębne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i ustalenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Gminna ewidencja zabytków powinna podlegać okresowej aktualizacji polegającej na wykreślaniu z ewidencji zabytków nieruchomości obiektów, które zostały rozebrane, gruntownie przebudowane i utraciły już cechy zabytkowe, uzupełnianiu o zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony - w porozumieniu z konserwatorem zabytków

W zakresie ochrony obszarów i obiektów zabytkowych:

- ❖ obowiązuje ochrona zachowanej zabytkowej struktury architektoniczno-przestrzennej oraz historycznego krajobrazu kulturowego z widokami na historyczne ośrodki wiejskie, z dominantami w postaci kościołów oraz historyczną zieleń zagospodarowaną w postaci parków, cmentarzy i alei przydrożnych,
- ❖ obowiązuje ochrona układu dróg i placów, sposobu zabudowy i zależności przestrzennych, występujących pomiędzy poszczególnymi częściami składowymi zabudowy,
- ❖ w obiektach historycznych ochronie podlega kształt i rodzaj pokrycia dachów, artykulacja i sposób opracowania elewacji (w tym rodzaj i forma stolarki otworowej jako jednego z elementów wystroju elewacji),
- ❖ zakaz dokonywania zmian w budynkach historycznych, mogących doprowadzić do utraty wartości zabytkowej (tj. wyburzania, nadbudowy, przebudowy, rozbiórki i odbudowy),
- ❖ zakaz zmian kształtu dachów i historycznego rodzaju pokrycia dachowego (tj. wprowadzania współczesnego rodzaju pokrycia np. typu blachodachówka),
- ❖ zakaz zmian w obrębie elewacji (z wyłączeniem prac adaptacyjnych uwzględniających walory zabytkowe obiektów, dokonanych na podstawie wytycznych konserwatorskich),
- ❖ zakaz zewnętrznej termomodernizacji budynków historycznych jeżeli działanie to obniży wartość danego obiektu,
- ❖ adaptacja istniejących budynków do nowej funkcji pod warunkiem utrzymania ich historycznego charakteru,
- ❖ remonty budynków historycznych należy prowadzić z wykorzystaniem historycznych materiałów i technik budowlanych.

W zakresie ochrony historycznych parków, cmentarzy, alei przydrożnych:

- ❖ w obrębie cmentarza obowiązuje ochrona układu przestrzennego (aleje, układ kwater), ochrona zabytkowego drzewostanu, ochrona historycznych nagrobków i innych elementów małej architektury tj. ogrodzenia, pompy wody, kaplice;
- ❖ w obrębie parków obowiązuje ochrona układu przestrzennego i historycznego sposobu zagospodarowania, ochrona zabytkowego drzewostanu, ochrona historycznych elementów małej architektury, tj. ogrodzenia i. in.
- ❖ w obrębie historycznych parków i cmentarzy zakazuje się zmian układu przestrzennego (aleje, nasadzenia, kwatery), wycinki starodrzewia, likwidacji historycznych elementów małej architektury, a w przypadku cmentarzy także zabytkowych nagrobków,
- ❖ w obrębie alei przydrożnych obowiązuje ochrona drzewostanu i innych elementów przestrzennych, kapliczek, krzyży; w przypadku remontów dróg nakazuje się zachowanie ostrożności, zakazuje uszkodzania korzeni, pnia i gałęzi,
- ❖ wszelkie prace prowadzone w obrębie historycznych parków i cmentarzy należy uzgodnić z konserwatorem zabytków, a w przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków, uzyskać pozwolenie konserwatora zabytków na prowadzenie prac.

W zakresie ochrony stanowisk archeologicznych wprowadza się następujące zasady:

- ❖ W przypadku realizowania inwestycji na obszarze stanowiska archeologicznego, znajdującego się w ewidencji zabytków AZP, prace ziemne należy poprzedzić weryfikacyjnymi sondażowymi badaniami archeologicznymi,
- ❖ Na stanowiskach archeologicznych o własnej formie terenowej i wpisanych do rejestru zabytków zakazuje się inwestycji budowlanych i działalności rolniczej, powinny one pozostać nieużytkami,
- ❖ Inwestycje „liniowe” (np. gaz, prąd, kanalizacja, telekomunikacja) winny być prowadzone pod stałym nadzorem archeologicznym.

5.1.4. Plan rozwoju lokalnego Powiatu Bartoszyckiego na lata 2015-2020

Plan rozwoju lokalnego Powiatu Bartoszyckiego na lata 2015-2020 został przyjęty Uchwałą Zarządu Powiatu Bartoszyckiego Nr 24/75/2015 z dnia 28 września 2015 r.

Plan rozwoju lokalnego jest dokumentem wspierającym zarządzanie. Określa plan rozwoju społeczno-gospodarczego, wskazuje priorytety, cele i kierunki zaangażowania środków finansowych. Wskazuje konkretne zadania do realizacji, terminy ich wykonania, proponuje możliwe do wykorzystania źródła finansowania.

Plan rozwoju lokalnego w swojej treści wskazuje zabytki położone na terenie Gminy Bartoszyce, które objęte są ochroną.

Jednym z celów planu lokalnego jest integracja środowisk mniejszości narodowych i kulturowych, wykorzystanie potencjału przyrodniczego, kulturowego, historycznego dla lepszego rozwoju gospodarczego.

5.1.5. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Gmina Bartoszyce nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru całej gminy. Ostatni obowiązywał do 2003 r.

Gmina Bartoszyce posiada **8** miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego:

- 1) Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów zabudowy mieszkaniowej w obrębach geodezyjnych Połącze, Wawrzyny, Okopa, gmina Bartoszyce uchwalony Uchwałą Nr XV/105/2004 Rady Gminy Bartoszyce z dnia 29 marca 2004 r. (Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego (Dz. U. Nr 57 z dnia 27 kwietnia 2004 r. poz. 703).
- 2) Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów rekreacyjnych w obrębach Kinkajmy i Lusiny uchwalony Uchwałą Nr XXXV/277/98 Rady Gminy w Bartoszycach z dnia 16 kwietnia 1998 r. (Dziennik Urzędowy Województwa Olsztyńskiego Nr 11, poz. 151 z dnia 27.05.1998 r.).
- 3) Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Bartoszyce dotyczący terenu projektowanej elektrowni wodnej na rzece Łynie w rejonie miejscowości Ardapy z obszarem zalewowym uchwalony Uchwałą Nr XVII/167/2000 Rady Gminy w Bartoszycach z dnia 30 marca 2000 r. (Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego Nr 28 z dnia 16.05.2000, poz. 440.).
- 4) Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu Gminy Bartoszyce w rejonie przejścia granicznego w Bezledach uchwalony Uchwałą Nr XXI/199/2000 Rady Gminy w Bartoszycach z dnia 3 października 2000 r. (Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego Nr 73 z dnia 22.11.2000, poz. 912.).
- 5) Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Bartoszyce dotyczący terenów zalewowych rzeki Łyny związanych z budową elektrowni wodnej w rejonie miejscowości Smolanka w gminie Sępólno uchwalony Uchwałą Nr XV/106/04 Rady Gminy w Bartoszycach z dnia 29 marca 2004 r. (Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego Nr 65 z dnia 12.05.2004 r., poz. 778).

- 6) Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Bartoszyce dotyczącego terenu projektowanej elektrowni wodnej na rzece Łynie w rejonie miejscowości Szylina z obszarem zalewowym uchwalony Uchwałą Nr XXVII/173/05 Rady Gminy w Bartoszycach z dnia 9 czerwca 2005 r. (Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego Nr 105 z dnia 16.08.2005r., poz. 1408.).
- 7) Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Bartoszyce dotyczący terenów zalewowych rzeki Łyny w związku z budową elektrowni wodnej w mieście Bartoszyce uchwalony Uchwałą Nr XXXVIII/318/2002 Rady Gminy w Bartoszycach z dnia 18 czerwca 2002 r. (Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego Nr 105 z dnia 27.08.2002r., poz. 589).
- 8) Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obejmującego teren położony we wsi Płęsy uchwalony Uchwałą Nr XV//186/2016 Rady Gminy w Bartoszycach z dnia 29 kwietnia 2016 r. (Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 20.06.2016 r., poz. 2533).

W dwóch istnieją zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa archeologicznego, a mianowicie w mpzp, który wyżej wskazany jest pod nr 1:

Na terenie objętym zapisem MJ+U znajduje się strefa stanowiska archeologicznego, w granicach której wszelkie prace ziemne związane z realizacją inwestycji należy prowadzić pod nadzorem archeologicznym. Projekty realizacyjne inwestycji należy uzgadniać z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

mpzp, który wyżej wskazany jest pod nr 3:

Istniejące w bezpośrednim sąsiedztwie terenów zlanych i podtopionych park zabytkowy może wymagać opracowania specjalistycznego programu zabezpieczeń. Ponadto przed rozpoczęciem inwestycji należy wykonać szczegółowe badania powierzchniowe i w przypadku odkrycia nowych stanowisk archeologicznych, które miałyby być zalane, przeprowadzić badania ratownicze.

mpzp, który wyżej wskazany jest pod nr 6:

Istniejące w bezpośrednim sąsiedztwie terenów zlanych i podtopionych park zabytkowy może wymagać opracowania specjalistycznego programu zabezpieczeń. Ponadto przed rozpoczęciem inwestycji należy wykonać szczegółowe badania powierzchniowe i w przypadku odkrycia nowych stanowisk archeologicznych, które miałyby być zalane, przeprowadzić badania ratownicze.

mpzp, który wyżej wskazany jest pod nr 7:

Istniejące w bezpośrednim sąsiedztwie terenów zlanych i podtopionych park zabytkowy może wymagać opracowania specjalistycznego programu zabezpieczeń. Ponadto przed rozpoczęciem inwestycji należy wykonać szczegółowe badania powierzchniowe i w przypadku odkrycia nowych stanowisk archeologicznych, które miałyby być zalane, przeprowadzić badania ratownicze.

mpzp, który wyżej wskazany jest pod nr 8:

W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. W granicach planu zlokalizowane jest stanowisko archeologiczne nr I we wsi Płęsy, ozn. AZP 14-64/30 o chronologii od wczesnej epoki żelaza do wczesnego średniowiecza. W odniesieniu do obiektów ochrony archeologicznej obowiązują następujące zasady: w przypadku realizowania inwestycji na obszarze stanowiska archeologicznego prace ziemne należy poprzedzić weryfikacyjnymi sondażowymi badaniami archeologicznymi oraz należy uzyskać pozwolenie odpowiedniego organu zgodnie z przepisami odrębnymi, w tym ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Krajobraz kulturowy i układ urbanistyczny

Krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze. Krajobraz kulturowy jest wynikiem przekształcania krajobrazu naturalnego przez grupę lub kilka grup kulturowych i nakładania elementów kulturowych różnego wieku.

Artykuł 3 pkt. 12 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje układ urbanistyczny, jako przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg.

Układ urbanistyczny poszczególnych miejscowości znajdujących się na terenie Gminy Bartoszyce to przeważnie układ zabudowy wzdłuż drogi. Układ typowy ulicowy wyróżniający się zabudową wzdłuż drogi. Podstawę układu stanowi regularna zwarta zabudowa wydłużonych działek, krótszym bokiem przylegających do drogi. Znajdujące się na nich budynki mieszkalne o dwuspadowych dachach, ustawione blisko krawędzi tworzą regularne pierzeje drogi. W ten sposób powstaje w miejscowości charakterystyczne wnętrza - ascetyczne, gdy ściany budynków połączone ogrodzeniami przechodzą w płaszczyznę drogi lub bardziej urozmaicone,

gdy pojawia się pas zieleni. Budynki mają jedną lub dwie kondygnacje, czasem dodatkową na poddaszu. W centrum lub przy rozwidleniu dróg znajduje się często budynek o funkcjach publicznych szkoła, świetlica, zajazd itp. Obiekty te ustawione są przeważnie kalenicowo do drogi, a ich bryła wyróżnia się wśród pozostałej zabudowy.

5.2.2. Do najcenniejszych zabytków Gminy Bartoszyce należą w szczególności:

I. Zabytki sakralne

Kościół Parafialny Pod Wezwaniem Św. Andrzeja Boboli w Wojciechach Rejestr zabytków A-757 z 7 lutego 1968 r.

Kościół w Wojciechach powstał w połowie XIV wieku. Nie wspomina się o nim w akcie lokacyjnym z 1335 roku. Pierwsza wzmianka pochodzi z roku 1362, kiedy to wieś zostaje nabyta przez pruskiego szlachcica Malgedinga. Jest to niewielki, orientowany kościół salowy, zamknięty trójbocznie od wschodu i poprzedzony wieżą zachodnią usytuowaną na osi obiektu. Materiałem użytym do wzniesienia obiektu jest kamień polny i cegła. Na masywnym cokole z kamienia polnego posadowiona jest drewniana wieża, wykonana w konstrukcji szkieletowej, szalowanej deskami. Zwieńczona jest spiczastym hełmem w kształcie piramidy, pokrytym blachą cynkową z chorągiewką na wierzchołku, na której widnieje data 1751. Kościół był kilkakrotnie przebudowywany. Pierwsza znacząca przebudowa nastąpiła w 1655 roku – wtedy prosto zakończoną zamknięto trójbocznie. W roku 1720 dobudowano przedsionek południowy – o czym świadczy data na chorągiewce. W 1751 roku wzniesiono drewnianą, posadowioną na kamiennym cokole, wieżę. Nieznany jest zakres prac przeprowadzonych w roku 1869. Na początku lat trzydziestych dwudziestego wieku miały miejsce prace remontowe i zabezpieczające, obejmujące swym zakresem wieżę. Następnie większe prace remontowe przeprowadzono w połowie lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku. Polegały one na wymianie zniszczonego oszalowania wieży. Po wojnie kościół otynkowano z zewnątrz i pokryto warstwą tynku drewniany strop kolebkowy. Oprócz prac, które wpłynęły na poprawę stanu obiektu kościół nie uniknął działań o charakterze dewastacyjnym. Całkowitemu zniszczeniu uległ przykościelny cmentarz i mur kamienny otaczający teren kościoła. Z wnętrza usunięto zdewastowaną większość elementów wyposażenia. Ocalała nastawa ołtarzowa, ambona i w bardzo złym stanie organy wraz z emporą.

Kościół Parafialny Pod Wezwaniem Św. Anny w Sokolicy **Rejestr zabytków A-127 z 28 września 1953 r.**

Najcenniejszym zabytkiem spośród budowli sakralnych jest kościół parafialny w Sokolicy. Pochodzi in z XIV stulecia. Jest to kościół w stylu gotyckim, zbudowany z cegły układanej w wiązania wendyjskie i polskie, orientowany, salowy, bez wydzielonego prezbiterium, z wieżą od strony zachodniej. Korpus kościoła ozdobiono pasem podokapowym, podpartym czterema skarpami narożnikowymi. Okna są ostrołukowe, z wyjątkiem okien ze strony wschodniej, które pochodzą z późniejszego okresu i mają łuki okrągłe. Kościół ma dach wysoki. Wyniosły szczyt wschodni jest bogato rozczłonkowany bielonymi blendami i ukośnie ustawionymi filarkami, przecięty poziomo dwoma bielonymi pasami. Wieża z cegły ułożonej w wiązania polskie ma trzy kondygnacje, a dach siodłowy o osi równoległej do dachu nawy głównej, kryty dachówką rzymską. Oba szczyty wieży są rozczłonkowane blendami tynkowanymi ostrołukowymi i ukośnymi filarkami. W poszczególnych kondygnacjach wieży duże podwójne lub potrójne blendy są nie tynkowane i zamknięte łukami ostrymi. Pomiedzy północną ścianą wieży, a ścianą nawy przechodzi, częściowo na zewnątrz kościoła, klatka schodowa, wsparta na stropie. Od północy przybudowano nową zakrystię na miejscu pierwotnej, której ślady widać na ścianie kościoła. Z południowej strony znajduje się kruchta, dobudowana w XVII stuleciu. Portal w wieży jest ostrołukowy, profilowany, z blendami po bokach. Obok wejścia wmurowane żelazne dyby świadczą o prawach i obyczajowości dawnych wieków. Kruchta pod wieżą ma na ścianach północnej i południowej płytkie nisze o łukach półokrągłych. Wnętrze kościoła jest tynkowane i kryte stropem szalowanym deskami. Ołtarz główny, rzeźbiony w drewnie, jest dziełem Joachima Pfeffera i pochodzi z roku 1681. Wkomponowano tu rzeźby trzech ewangelistów oraz świętych Piotra i Pawła, czwartego ewangelistę zastąpiono zaś postacią kobiecą. Całość zwieńczono ornamentem małżowinowym. Obrazy olejne ołtarza głównego – Chrystus w Getsemane oraz Ukrzyżowanie, pochodzą także ze schyłku XVII stulecia. Ołtarz boczny, barokowy, pochodzi z pierwszej połowy XVII wieku, a znajdujące się w nim polichromowane ludowe figury św. Jana i św. Anny i Dzieciątka są jeszcze starsze. Najwartościowszy jest piękny gotycki tryptyk ołtarzowy, polichromowany, pochodzący z około 1420 roku. Środkową część tryptyku zajmuje Madonna tronująca z Dzieciątkiem. W bocznych skrzydłach postacie apostołów trzymających wstęgi z wypisanymi imionami. Na uwagę zasługuje typ urody kobiecej, nawiązujący do pięknych madonn, o delikatnych, drobnych rysach i wysokim, wypukłym czole. Dzieciątko zatracza sztywność, igra wesoło z matką. Fałdy bogatych szat, zgodnie z panującym w tym okresie stylem, opadają kaskadami na

dół. Rzeźby tryptyku w Sokolicy zdradzają dobry warsztat rzeźbiarski związany prawdopodobnie z warsztatem gdańskich mistrzów.

Z końca XVII wieku pochodzi kaplica chrzcielna, rzeźbiona, z kolumnami toskańskimi. Między kolumnienkami korynckimi ambony artysta odmalował postacie czterech ewangelistów, a w zwieńczeniu przedstawił obraz Chrystusa triumfującego. W emporze organowej przedstawiono malowanych temperą dwanaście scen ze Starego Testamentu. I ambona i empora organowa pochodzą także ze schyłku XVII stulecia. Starsze natomiast są dwie rzeźbione ławy gotyckie oraz również gotyckie stalle, jedne z 1578, drugie z 1598 roku. Trzecie stalle przerobiono z ław gotyckich, czwarte, malowane, barokowe, pochodzą z roku 1667. Kamienną chrzcielnicę, kuta w granicie, wykonano prawdopodobnie w XIV albo XV stuleciu.

Kościół Parafialny Pod Wezwaniem Matki Boskiej Szkaplerznej w Rodnowie Rejestr zabytków A-724 z 28 listopada 1967 r.

Możliwe jest jednak, że pierwszy kościół czy raczej kaplicę wzniesiono już w pierwszej połowie XIV wieku. Była to drewniana kaplica posadowiona w innym miejscu niż obecnie. Uważa się, że tym miejscem było leżące na południu miejscowości niewielkie wzgórze zwane przez dawnych mieszkańców „*Kapellenberg*”. Dzisiejszy kościół jest efektem wielokrotnych przebudów i remontów. W roku 1619 dokonano przebudowy części wschodniej w nieokreślonym zakresie i dobudowano drewnianą wieżę zachodnią. W roku 1676 wykonano prace w szerszym zakresie, które dotyczyły całego kościoła. W części południowej dobudowano okazałą kruchtę i z tego powodu zamurowano dwa otwory okienne, a pozostałe, ostrołukowe, otrzymały łuki odcinkowe. W roku 1750 wewnątrz otynkowano, a strop ozdobiono dekoracją sztukatorską. Kolejny poważny remont miał miejsce w roku 1819. Następny remont odbył się w latach siedemdziesiątych. Kościół w Rodnowie jest budowlą orientowaną na planie prostokąta bez wyodrębnionego prezbiterium. Wystrój wewnętrzny reprezentowany jest tylko przez skromną część pierwotnego wyposażenia rodnowskiego kościoła. Nieliczne obiekty oraz elementy wyposażenia, które ocalały, tylko w niewielkim stopniu świadczą o dawnej świetności. Część wyposażenia została zniszczona. Wnętrze utraciło większość z wielu cennych epitafiów i wyposażenia kościelnego.

Kościół Parafialny Pod Wezwaniem Matki Boskiej Zwycięskiej w Łabędniku Rejestr zabytków A-21 z 27 sierpnia 1949 r.

Zbudowano go najprawdopodobniej w XIV wieku, w partiach dolnych z kamieni polnych, w partiach górnych z cegły. Jest to kościół orientowany, salowy, bez wydzielonego prezbiterium,

z wieżą po stronie zachodniej, do połowy wbudowaną w korpus kościoła, dachem siodłowym, poprzecznym do osi budynku i dwoma schodkowymi szczytami z tynkowanymi blendami. Korpus kościoła od południa zakończony jest kruchtą ze szczytem schodkowym, posiadającym blendy zamknięte łukami okrągłymi pochodzącą prawdopodobnie z XVI wieku, od północy zaś kaplica grobową von Groebenów, kryta kopulastym dachem blaszanym, dobudowana w wieku XIX. Kościół opięty jest od południa i północy skarpami. Kościół ma okna ostrołukowe, ościeża w górnej części tynkowane, dachówkę rzymską. Od strony wschodniej szczyt schodkowy rozczłonkowany jest blendami. Ołtarz główny odnowiono w roku 1871.

Kościół Parafialny Pod Wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Galinach
Rejestr zabytków A-730 z 28 listopada 1967 r.

Zbudowany został w połowie XIV wieku z kamieni polnych. Przy odbudowie wieżę z cegły znacznie poszerzono. Jest to kościół orientowany, salowy, z wydzielonym, prosto zamkniętym prezbiterium. Wieżę ma od zachodu, od północy zaś kruchtę i kaplicę. Północna strona kościoła nie ma okien. Wieża monumentalna, czterokondygnacyjna, jest ozdobiona tynkowanymi blendami i przecinającymi się łukami maswerków. Dach siodłowy na osi równoległej do dachu wieży. Dwa ozdobne uskokowe szczyty. Skromny portal gotycki w wieży. Przy wejściu wmurowane żelazne dyby. Wnętrze tynkowane, strop drewniany. Ołtarz główny prawdopodobnie pochodzi z 1740 r.

II. Pałace i dworki

1. Pałac w zespole pałacowo-parkowym w Galinach z 1588 r, Rejestr zabytków A-57 z 22 października 1949 r.
2. Dwór w zespole dworsko-parkowym w miejscowości Lusiny z 2 połowy XIX w., Rejestr zabytków A-42333 z 2 września 2002 r.
3. Pałac w zespole pałacowo-parkowym w miejscowości Łabędnik z XVIII w, Rejestr zabytków A-726 z 28 lutego 1967 r.
4. Pałac w zespole pałacowo-parkowym w miejscowości Łojdy z 1887 r., Rejestr zabytków A-39 z 10 września 1949 r.
5. Oficyna w zespole pałacowo-parkowym w miejscowości Łojdy z XX w., Rejestr zabytków A-39 z 10 września 1949 r.

6. Pałac w zespole pałacowo-parkowym w miejscowości Osieka z 1861 r, Rejestr zabytków A-1509 z 23 grudnia 1983 r.
7. Dwór w zespole dworsko-parkowym w miejscowości Sędławki z 2 połowy XIX w., Rejestr zabytków A-4284 z 26 stycznia 2004 r.
8. Pałac w zespole pałacowym w miejscowości Tolko z XVI w., Rejestr zabytków A-584 z 20 grudnia 1964 r.

5.2.3. WYKAZ ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH ZNAJDUJĄCYCH SIĘ W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW PRZYJĘTEJ ZARZĄDZENIEM NR OA/0050/52/2017 WÓJTA GMINY BARTOSZYCE Z DNIA 8 MAJA 2017 R.

Lp.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	DANE DOTYCZĄCE ZABYTKU
1.	ARDAPY	Cmentarz ewangelicki 2 poł. XIX w.	W kierunku płn. od wsch. skraju wsi, ok. 200 m od drogi wiejskiej, na terenie płaskim otoczonym polami
2.	BAJDYTY	Cmentarz ewangelicki jeńców wojennych z II wojny światowej i mieszkańców z początku XX w.	Na skraju parku, po płn. stronie, na płaskim terenie
3.	BAJDYTY	Park pałacowy z XVIII w., przekształcony w poł. XIX w.	Rejestr zabytków Nr A-1326 z dnia 4.03.1981 r.
4.	BAJDYTY	Folwark – Stajnia 2 poł. XIX w.	Rejestr zabytków Nr A-4118 z dnia 8.06.1999 r.
5.	BAJDYTY	Folwark – Stajnia 2 poł. XIX w.	Rejestr zabytków Nr A-4118 z dnia 8.06.1999 r.
6.	BAJDYTY	Folwark – Cielętnik z 2 poł. XIX w.	Rejestr zabytków Nr A-4118 z dnia 8.06.1999 r.
7.	BAJDYTY	Folwark – Cielętnik z 1881 r.	Rejestr zabytków Nr A-4118 z dnia 8.06.1999 r.
8.	BAJDYTY	Dom z 1 ćw. XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
9.	BARCISZEWO	Cmentarz ewangelicki z XIX w. Na skraju wsi, ok. 100 m od wiejskiej drogi	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
10.	BĄSZE	Cmentarz ewangelicki z XIX w. Ok. 1 km od wsi w kierunku południowo-wschodnim oddzielony od drogi polem, na skraju lasu	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
11.	BEZLEDY	Cmentarz ewangelicki z XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu

12.	BEZLEDY	Kaplica grobowa rodziny VON BORCK z IXI w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
13.	BEZLEDY	Park pałacowy z IXI w. (wchodzi w zespół folwarczny)	Rejestr zabytków Nr A-1265 z dnia 6.12.1978 r.
14.	BEZLEDY	Rządcówka (wchodzi w zespół folwarczny) XIX – XX w.	Rejestr zabytków Nr A-3397 z dnia 15.10.1992 r.
15.	BEZLEDY	Chlew (wchodzi w zespół folwarczny) XIX – XX w.	Rejestr zabytków Nr A-3397 z dnia 15.10.1992 r.
16.	BEZLEDY	Spichlerz lub inaczej magazyn (wchodzi w zespół folwarczny) XIX–XX w.	Rejestr zabytków Nr A-3397 z dnia 15.10.1992 r.
17.	BEZLEDY	Obora lub inaczej stajnia (wchodzi w zespół folwarczny) XIX – XX w.	Rejestr zabytków Nr A-3397 z dnia 15.10.1992 r.
18.	BIELINY	Zespół dworsko-folwarczny ze spichlerzem z 2 poł. XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
19.	BIELINY	Park pałacowy z 2 poł. IXI w.	Rejestr zabytków Nr A-1540 z dnia 13.04.1984 r.
20.	BORKI	Kościół – ruina z XV w.	Rejestr zabytków Nr A-777 z dnia 08.02.1968 r.
21.	BORKI	Cmentarz przykościelny z XV w.	Rejestr zabytków Nr A-777 z dnia 08.02.1968 r.
22.	BORKI	Cmentarz ewangelicki z IXI w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
23.	BORKI	Park dworski z XVIII/XIX w.	Rejestr zabytków Nr A-1416 z dnia 10.03.1983 r.
24.	BORKI SĘDROWSKIE	Dwór w zespole dworsko-parkowym	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
25.	BORKI SĘDROWSKIE	Park w zespole dworsko-parkowym	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
26.	BOŻKOWO	Zespół parkowo-folwarczny	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
27.	BRZOSTKOWO	Zespół folwarczny (stajnia, obora, rządcówka – obecnie bud. mieszkalny, czworak)	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
28.	CEGLARKI	Zespół Dworsko-folwarczny z początku XX w. (dwór, dwojak, stajnia – budynek wielofunkcyjny, stodoła)	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
29.	CEGLARKI	Dwór z pocz. XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu

30.	CIEMNA WOLA	Park dworski z XVIII/XIX w.	Rejestr zabytków Nr A-1325 z dnia 4.03.1981 r.
31.	CIEMNA WOLA	Zespół dworsko-folwarczny - budynek inwentarski	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
32.	CZERWONA GÓRKA	Park	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
33.	DĘBIANY	Park z XIX w.	Rejestr zabytków Nr A-1564 z dnia 11.09.1984 r.
34.	DĘBIANY	Cmentarz ewangelicki	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
35.	DĘBIANY	Dwór w zespole dworsko-parkowym z XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
36.	DĘBIANY	Spichlerz w zespole folwarcznym z 2 poł. XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
37.	DĘBIANY	Spichlerzyk-Lamus w zespole folwarcznym z 2 poł. XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
38.	DĘBIANY	Budynek gospodarczy wielofunkcyjny w zespole folwarcznym z 2 poł. XIX w	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
39.	DĘBIANY	Budynek mieszkalne w zespole folwarcznym z końca XIX w	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
40.	DĘBIANY	Czworak w zespole folwarcznym z 2 poł. XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
41.	DĘBIANY	Stodoła w zespole folwarcznym z 2 poł. XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
42.	DĘBIANY	Dwojak w zespole folwarcznym z 2 poł. XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
43.	DĘBÓWKO	Park W zespole dworsko-parkowym z poł. XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
44.	DRAWA	Kapliczka z początku XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
45.	GALINY	Kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP z 1350 r., 2 połowa XIV w, rozbudowany w XV w.	Rejestr zabytków Nr A-730 z dnia 28.11.1967 r.

46.	GALINY	Cmentarz przykościelny w zespole kościoła p.w. Wniebowzięcia NMP z XIV w.	Rejestr zabytków Nr A-730 z dnia 28.11.1967 r.
47.	GALINY	Kaplica grobowa rodziny Eulenburg w zespole kościoła p.w. Wniebowzięcia NMP z 1860 r.	Rejestr zabytków Nr A-730 z dnia 28.11.1967 r.
48.	GALINY	Plebania (adres Galiny 74)	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
49.	GALINY	Budynek gospodarczy przy plebanii	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
50.	GALINY	Park w zespole pałacowo-parkowym z XIX w.	Rejestr zabytków Nr A-57 z dnia 22.10.1949 r i nr A-1341 z dnia 05.11.1981 r.
51.	GALINY	Rządcówka w zespole folwarcznym z XIX/XX w.	Rejestr zabytków Nr A-3900 z dnia 20.06.1996 r.
52.	GALINY	Spichlerz w zespole folwarcznym z 1889 r.	Rejestr zabytków Nr A-3900 z dnia 20.06.1996
53.	GALINY	Kuźnia w zespole folwarcznym z XIX/XX w.	Rejestr zabytków Nr A-3900 z dnia 20.06.1996
54.	GALINY	Stodoła w zespole folwarcznym z połowy XIX w.	Rejestr zabytków Nr A-3900 z dnia 20.06.1996
55.	GALINY	Stajnia w zespole folwarcznym z XIX/XX w.	Rejestr zabytków Nr A-3900 z dnia 20.06.1996
56.	GALINY	Obora w zespole folwarcznym z 1914-1915	Rejestr zabytków Nr A-3900 z dnia 20.06.1996
57.	GALINY	Obora, chlewnia z XIX/XX w. w zespole folwarcznym	Rejestr zabytków Nr A-3900 z dnia 20.06.1996
58.	GALINY	Obora obecnie budynek mieszkalny w zespole folwarcznym z XIX/XX w.	Rejestr zabytków Nr A-3900 z dnia 20.06.1996
59.	GALINY	Spichlerz w zespole pałacowo-folwarcznym z 1745 r. XVIII w.	Rejestr zabytków Nr A-727 z dnia 28.11.1967 r.
60.	GALINY	Czworaki w zespole pałacowo-folwarcznym z XIX w.	Rejestr zabytków Nr A-911 z dnia 18.05.1968 r.
61.	GALINY	Pałac koniec XVI-XVIII w.	Nr rejestru 5 z 22.10.1949 r.
62.	GALINY	Leśniczówka Czarny Las z 1910 r.	Rejestr zabytków Nr A-3101 z dnia 12.02.1991 r.
63.	GALINY	Budynek gospodarczy w zespole leśniczówki z 1910 r.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
64.	GANITAJNY	Dom z 1899 r.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
65.	GLITAJNY	Dwór z XVIII/XIX	Rejestr zabytków Nr A-1510 z 23.12.1983 r. i A-4119 z dnia 27.07.2013 r.

66.	GLITAJNY	Park z XVIII/XIX	Rejestr zabytków Nr A-4119 z 27.07.1999 r.
67.	GLITAJNY- WARDOMY	Aleja z początku XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
68.	GILE	Dwór z 1916 r.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
69.	GILE	Park w zespole dworsko-parkowym z początku XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
70.	GŁOMNO	Cmentarz ewangelicki z XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
71.	GŁOMNO	Dworzec kolejowy z 2 poł. XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
72.	GŁOMNO	Park w zespole dworsko-folwarcznym z końca XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
73.	GŁOMNO	Spichlerz w zespole dworsko-folwarcznym	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
74.	GŁOMNO	Stajnia w zespole dworsko-folwarcznym	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
75.	GŁOMNO	Obora w zespole dworsko-folwarcznym	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
76.	GŁOMNO	Ośmiorak w zespole dworsko-folwarcznym	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
77.	GŁOMNO	Sześciorak w zespole dworsko-folwarcznym	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
78.	GROMKI	Dom nr 19 z 2 połowy XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
79.	KICINA	Cmentarz ewangelicki z połowy XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
80.	KICINA	Dwór w zespole dworsko-folwarcznym	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
81.	KICINA	Park w zespole dworsko-folwarcznym	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
82.	KICINA	Obora nr 1 w zespole dworsko-folwarcznym	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu

83.	KICINA	Obora nr 2 w zespole dworsko-folwarcznym	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
84.	KICINA	Stodoła w zespole dworsko-folwarcznym	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
85.	KINKAJMY	Cmentarz ewangelicki z 2 połowy XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
86.	KOSY	Zespół dworsko-folwarczny	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
87.	KOSY	Park w zespole dworsko-folwarcznym	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
88.	KOSY	Chlewnia w zespole dworsko-folwarcznym	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
89.	KOSY	Stodoła w zespole dworsko-folwarcznym	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
90.	KOSY	Dwojak w zespole dworsko-folwarcznym	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
91.	KOSY	Czworak w zespole dworsko-folwarcznym	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
92.	KRAWCZYKI	Cmentarz ewangelicki z XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
93.	KRAWCZYKI	Park pałacowy z połowy XIX w.	Rejestr zabytków Nr A-1547 z 02.05.1984 r.
94.	KROMARKI	Park dworski z połowy XIX w.	Rejestr zabytków Nr A-1250 z 1978 r.
95.	KROMARKI	Magazyn w zespole dworsko – folwarczno - parkowym	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
96.	KROMARKI	Sześciorak w zespole dworsko – folwarczno - parkowym	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
97.	KROMARKI	Obora w zespole dworsko – folwarczno - parkowym	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
98.	KROMARKI	Stodoła w zespole dworsko – folwarczno - parkowym	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
99.	KRÓLE	Dom z końca XIX w (ADRES Króle 1)	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu

100.	LEJDY	Budynek gospodarczy w zagrodzie z 2 połowy XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
101.	LEJDY	Stodoła w zagrodzie z 2 połowy XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
102.	LUSINY	Dwór w zespole dworsko-parkowym z 2 połowy XIX w.	Rejestr zabytków Nr A-4233 z 12.02.1997 r.
103.	LUSINY	Park w zespole dworsko-parkowym z 2 połowy XIX w.	Rejestr zabytków Nr A-4233 z 12.02.1997 r.
104.	LUSINY	Chlewnia nr 2 w zespole dworsko-parkowym z 2 połowy XIX w.	Rejestr zabytków Nr A-4233 z 12.02.1997 r.
105.	LUSINY	Ośmiorak w zespole dworsko-parkowym z 2 połowy XIX w.	Rejestr zabytków Nr A-4233 z 12.02.1997 r.
106.	ŁABĘDNIK	Kościół z kaplicą Groebenów z końca XIV w., kaplica 1730 r.	Rejestr zabytków Nr A-21 z 27.08.1949 r.
107.	ŁABĘDNIK	Cmentarz ewangelicki z XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
108.	ŁABĘDNIK	Pałac w zespole dworsko-folwarcznym z początku XVIII w., przebudowany w 1861 r.	Rejestr zabytków Nr A-726 z 28.11.1967 r.
109.	ŁABĘDNIK	Park w zespole dworsko-folwarcznym z początku XVIII w., przekształcony w 2 połowie XIX w.	Rejestr zabytków Nr A-1534 z 13.04.1984 r.
110.	ŁABĘDNIK	Rządcówka w zespole dworsko-folwarcznym z XIX/XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
111.	ŁABĘDNIK	Spichlerz w zespole dworsko-folwarcznym z XIX/XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
112.	ŁABĘDNIK	Dwojak 1 w zespole dworsko-folwarcznym z XIX/XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
113.	ŁABĘDNIK	Dwojak 2 w zespole dworsko-folwarcznym z XIX/XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
114.	ŁĘG	Cmentarz ewangelicki z 2 połowy XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
115.	ŁĘG	Park dworski	Rejestr zabytków Nr A-1949 z 10.10.1978 r.
116.	ŁOJDY	Pałac w zespole pałacowo-parkowym z 1887 r.	Rejestr zabytków Nr A-39 z 10.09.1949 r.
117.	ŁOJDY	Oficyna w zespole pałacowo-parkowym z początku XX w.	Rejestr zabytków Nr A-39 z 10.09.1949 r.
118.	ŁOJDY	Park w zespole pałacowo-parkowym z XVIII w.	Rejestr zabytków Nr A-1347 z 18.01.1982 r.

119.	ŁOJDY	Stajnia w zespole dworsko-folwarcznym-obecnie budynek mieszkalny	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
120.	ŁOJDY	Czworak w zespole dworsko-folwarcznym	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
121.	ŁOSKAJMY	Park	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
122.	MARKINY	Park dworski z XVIII w.	Rejestr zabytków Nr A-3344 z 07.04.1992 r.
123.	MARKINY	Dom z XVIII w.	Rejestr zabytków Nr A-758 z 08.02.1968 r.
124.	MARKINY	Stodoła 1 w zespole dworsko-folwarcznym z XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
125.	MARKINY	Stodoła nr 2 w zespole dworsko-folwarcznym z XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
126.	MARKINY	Droga kamienna z aleją z początku XX w. w zespole dworsko-folwarcznym z XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
127.	MARKINY	Spichlerz w zespole dworsko-folwarcznym z XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
128.	MARKINY	Magazyn w zespole dworsko-folwarcznym z XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
129.	MASZEWY	Dwór w zespole dworsko-folwarcznym z połowy XIX w., rozbudowany na początku XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
130.	MASZEWY	Stodoła w zespole dworsko-folwarcznym z 2 połowy XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
131.	MASZEWY	Budynek gospodarczy w zespole dworsko-folwarcznym z 2 połowy XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
132.	MASZEWY	Obora w zespole dworczo folwarczym z XIX / XX w	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
133.	MINTY	Szkoła, obecnie budynek mieszkalny ze świetlicą z początku XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
134.	MINTY	Dom z 1902 r.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
135.	MOLWITY	Park pałacowy z XVIII-XIX w.	Rejestr zabytków Nr A-1266 z 06.12.1978 r.

136.	MOLWITY	Szkoła-Dom – (rządcówka) w zespole dworsko-folwarcznym z 1911 r.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
137.	MOLWITY	Budynek gospodarczy w zespole dworsko-folwarcznym z 1911 r.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
138.	MOLWITY	Chlewnia w zespole dworsko-folwarcznym z 1911 r.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
139.	MOLWITY	Czworaki w zespole dworsko-folwarcznym z 1911 r.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
140.	NALIKAJMY	Park w zespole folwarcznym	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
141.	NALIKAJMY	Rządcówka w zespole folwarcznym	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
142.	NALIKAJMY	Spichlerz – magazyn w zespole folwarcznym z XIX-XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
143.	NALIKAJMY	Obora 1 w zespole folwarcznym z XIX-XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
144.	NALIKAJMY	Obora 2 w zespole folwarcznym z XIX-XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
145.	NALIKAJMY	Obora-Spichlerz w zespole folwarcznym z XIX-XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
146.	NALIKAJMY	Obora 3 w zespole folwarcznym z XIX-XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
147.	NALIKAJMY	Spichlerzyk w zespole folwarcznym z XIX-XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
148.	NALIKAJMY	Czworak 1 w zespole folwarcznym z XIX-XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
149.	NALIKAJMY	Czworak 2 w zespole folwarcznym z XIX-XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
150.	OSIEKA	Pałac w zespole pałacowo-parkowym z 1861 r.	Rejestr zabytków Nr A-1509 z 23.12.1983 r.
151.	OSIEKA	Park w zespole pałacowo-parkowym z 2 połowy XIX w.	Rejestr zabytków Nr A-1276 z 31.01.1979 r.
152.	OSIEKA	Rządcówka, obecnie budynek mieszkalny w zespole pałacowo-parkowo-folwarcznym	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu

153.	OSIEKA	Stodoła Nr 1 z XIX / XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
154.	OSIEKA	Stodoła Nr 2 z XIX / XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
155.	OSIEKA	Stodoła Nr 3 z XIX / XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
156.	OSIEKA	Stodoła Nr 4 z XIX / XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
157.	OSIEKA	Obora Nr 1 z częścią mieszkalną z XIX / XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
158.	OSIEKA	Obora Nr 2 z częścią mieszkalną z XIX / XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
159.	OSIEKA	Obora Nr 4 z XIX / XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
160.	OSIEKA	Obora Nr 5 z częścią mieszkalną z XIX / XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
161.	OSIEKA	Stajnia obecnie budynek usługowy z XIX / XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
162.	OSIEKA	Chlewnia z XIX / XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
163.	OSIEKA	Czworak Nr 1 z XIX / XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
164.	OSIEKA	Czworak Nr 2 z XIX / XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
165.	OSIEKA	Dwojak Nr 1 z XIX / XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
166.	OSIEKA	Dwojak Nr 2 z XIX / XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
167.	PARKOSZEWO	Cmentarz ewangelicki z XIX w., w lesie w pobliżu jeziora, około 220m od polnej drogi do wsi	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
168.	PARKOSZEWO	Park pałacowy z XVIII w. przekształcony w XIX w.	Rejestr zabytków Nr A-1941 z 31.12.1953 r.
169.	PIERSELE	Park w zespole dworskim z XIX w.	Rejestr zabytków Nr A-1401 z 11.11.1982 r.

170.	PIERSELE	Stajnia w zespole dworskim z XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
171.	PIERSELE	Stajnia w XIX / XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
172.	PIERSELE	Rządcówka z XIX / XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
173.	PIERSELE	Czworak z XIX / XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
174.	PILWA	Fundamenty pałacu w zespole pałacowo-parkowym	Rejestr zabytków Nr A-40 z 10.09.1949 r.
175.	PILWA	Park w zespole pałacowo-parkowym	Rejestr zabytków Nr A-40 z 10.09.1949 r.
176.	PILWA	Dom robotników folwarcznych w zespole folwarcznym	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
177.	PILWA	Dom robotników folwarcznych w zespole folwarcznym	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
178.	PLĘSY	Park dworski z XIX w.	Rejestr zabytków Nr A-1397 z 11.08.1982 r.
179.	PLĘSY	3 czworaki z XIX / XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
180.	POSŁUSZE	Dwór z połowy XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
181.	RODNOWO	Kościół z połowy XIV w., przebudowany w 1619 r., 1676 r., wieża 1819 r.	Rejestr zabytków Nr A-724 z 28.11.1967 r.
182.	RODNOWO	Cmentarz przykościelny z XIV w. w zespole kościoła p.w. MB Szkaplerznej	Rejestr zabytków Nr A-724 z 28.11.1967 r.
183.	RODNOWO	Cmentarz ewangelicki z XIX w. w centrum wsi	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
184.	RODNOWO	Dom obecnie dom kultury	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
185.	RODNOWO	Dom, obecnie biblioteka	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
186.	RODNOWO KOLONIA	Dwór z 1919 r.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu

187.	RODNOWO KOLONIA	Dwojak w zespole dworsko-folwarcznym z XIX / XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
188.	RODNOWO KOLONIA	Czworak w zespole dworsko-folwarcznym z XIX / XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
189.	RODNOWO KOLONIA	Stajnia w zespole dworsko-folwarcznym z XIX / XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
190.	SĘDŁAWKI	Cmentarz ewangelicki z XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
191.	SĘDŁAWKI	Dwór w zespole dworsko-parkowym z 2 połowy XIX w.	Rejestr zabytków Nr A-4284 z 26.01.2004 r.
192.	SĘDŁAWKI	Park w zespole dworsko-parkowym z 2 połowy XIX w.	Rejestr zabytków Nr A-4284 z 26.01.2004 r.
193.	SOKOLICA	Kościół par. p.w. Św. Anny z połowy XIV – XV w.	Rejestr zabytków Nr A-127 z 28.09.1953 r.
194.	SOKOLICA	Cmentarz przykościelny w zespole kościoła p.w. Św. Anny z XIV w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
195.	SOKOLICA	Cmentarz ewangelicki na zachód od szosy do Wiatrowca, przy kościele	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
196.	SOKOLICA	Dom z 1925 r.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
197.	SOKOLICA	Cmentarz ewangelicki przy kościele, obecnie katolicki z połowy XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
198.	SOLNO	Cmentarz ewangelicki z XIX w. w centrum wsi na wzniesieniu	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
199.	SOLNO	Dwór w zespole dworsko-folwarcznym 4 ćw. XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
200.	SOLNO	Budynek gospodarczy wielofunkcyjny w zespole dworsko-folwarcznym 4 ćw. XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
201.	SOLNO	Stajnia w zespole dworsko-folwarcznym 4 ćw. XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
202.	SPORWINY	Dwór w zespole dworsko-parkowym z XIX-XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
203.	SPORWINY	Park w zespole dworsko-parkowym z XIX-XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu

204.	SPORWINY	Stodoła w zespole dworsko-parkowym z XIX-XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
205.	SPORWINY	Obora w zespole dworsko-parkowym z XIX-XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
206.	SPYTAJNY	Cmentarz ewangelicki z XIX w. za wsią przy polnej drodze od szosy Bartoszyce-Górowo Ił.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
207.	SZWARUNY	Park w zespole dworsko-parkowym z XIX-XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
208.	SZWARUNY	Spichlerz w zespole dworsko-parkowym z XIX-XX w. – obecnie obora	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
209.	SZWARUNY	Stodoła w zespole dworsko-parkowym z XIX-XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
210.	SZWARUNY	Obora w zespole dworsko-parkowym z XIX-XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
211.	SZWARUNY	Stajnia w zespole dworsko-parkowym z XIX-XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
212.	SZWARUNY	Czworak w zespole dworsko-parkowym z XIX-XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
213.	SZWARUNY	Dwojak w zespole dworsko-parkowym z XIX-XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
214.	SZWARUNY	Stacja kolejowa, ob. Dom mieszkany z 1916 r.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
215.	TOLKO	Cmentarz ewangelicki z XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
216.	TOLKO	Spichlerz w zespole pałacowym z 2 połowy XIX w.	Rejestr zabytków Nr A-755 z 06.02.1968 r.
217.	TOLKO	Park w zespole pałacowym z 2 połowy XIX w.	Rejestr zabytków Nr A-1346 z 18.01.1982 r.
218.	TOLKO	Pałac w zespole pałacowym z XVI w., przebudowany w k. XVII w, 2 połowie XIX w.	Rejestr zabytków Nr A-584 z 20.12.1964 r.
219.	TOLKO	Czworak Nr 1 w zespole folwarczym, pocz. XVI w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
220.	TOLKO	Czworak Nr 2, 3 w zespole folwarczym, pocz. XVI w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu

221.	TOLKO	Czworak Nr 5 w zespole folwarczym, pocz. XVI w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
222.	TOLKO	Aleja dębowo-jesionowa z XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
223.	TRUTNOWO	Dwór z otoczeniem (pozostałości ogrodu) w zespole dworsko-folwarczym	Rejestr zabytków Nr A-4286 z 29.01.2004 r.
224.	TRUTNOWO	Spichlerz w zespole dworsko-folwarczym z k. XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
225.	TRUTNOWO	Obora w zespole dworsko-folwarczym z pocz. XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
226.	WAJSNORY	Cmentarz ewangelicki z XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
227.	WĘGORYTY	Szkoła obecnie dom w zespole szkoły, ob. w zagrodzie z XIX/XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
228.	WĘGORYTY	Budynek gospodarczy w zespole szkoły, ob. w zagrodzie z XIX/XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
229.	WĘGORYTY	Dwór w zespole dworsko-folwarczym z XIX/XX w	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
230.	WĘGORYTY	Obora w zespole dworsko-folwarczym z XIX/XX w	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
231.	WĘGORYTY	Stodoła w zespole dworsko-folwarczym z XIX/XX w	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
232.	WĘGORYTY	Obora w zespole dworsko-folwarczym z XIX/XX w	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
233.	WĘGORYTY	Stajnia obecnie obora w zespole dworsko-folwarczym z XIX/XX w	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
234.	WĘGORYTY	Stajnia obecnie obora w zespole dworsko-folwarczym z XIX/XX w	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
235.	WĘGORYTY	Park w zespole dworsko-folwarczym z XIX/XX w	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
236.	WIRWILTY	Dom w zagrodzie z końca XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu

237.	WIRWILTY	Budynek gospodarczy w zagrodzie z końca XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
238.	WOJCIECHY	Kościół parafialny p.w. św. Andrzeja Boboli	Rejestr zabytków Nr A-757 z 07.02.1968 r.
239.	WOJCIECHY	Cmentarz przykościelny w zespole kościoła p.w. św. Andrzeja Boboli z XV w.	Rejestr zabytków Nr A-757 z 07.02.1968 r.
240.	WOJCIECHY	Cmentarz ewangelicki z 2 połowy XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
241.	WOJTKOWO	Dwór w zespole dworskim z 2 połowy XIX w.	Rejestr zabytków Nr A-3957 z 12.02.1997 r.
242.	WOJTKOWO	Spichlerz w zespole dworskim z 2 połowy XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
243.	WYRĘBA	Park ze stawem z połowy XIX w.	Rejestr zabytków Nr A-1268 z 15.12.1978 r i 06.05.2009 r.
244.	WYRĘBA	Obora w zespole dworsko-folwarcznym	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
245.	WYRĘBA	Rządcówka w zespole dworsko-folwarcznym, pocz. VI w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
246.	WYRĘBA	Spichlerz w zespole dworsko-folwarcznym, pocz. VI w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
247.	WYRĘBA	Kuźnia w zespole dworsko-folwarcznym, pocz. VI w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
248.	WYRĘBA	2 czworaki z budynkami gospodarczymi w zespole dworsko-folwarcznym, pocz. VI w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
249.	ZAWIERSZE	Stajnia 1 w zespole folwarcznym z XIX/XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
250.	ZAWIERSZE	Stajnia 2 w zespole folwarcznym z XIX/XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
251.	ZAWIERSZE	Stajnia 3 w zespole folwarcznym z XIX/XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
252.	ZAWIERSZE	Dom mieszkalny w zespole folwarcznym z XIX/XX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
253.	ŻYDOWO	Cmentarz ewangelicki, ob. katolicki z XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu

254.	ŻARDYNY	Park z pocz. XIX w.	Ustalenie form ochrony w mpzp albo w decyzji o warunkach zabudowy terenu
------	---------	---------------------	--

5.2.4. WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH ZNAJDUJĄCYCH SIĘ W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW PRZYJĘTEJ ZARZĄDZENIEM NR OA/0050/52/2017 WÓJTA GMINY BARTOSZYCE Z DNIA 8 MAJA 2017 R.

WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH		
L.p.	Miejscowość	Ilość stanowisk
1	ARDAPY	11
2	BAJDYTY	12
3	BĄSZE	1
4	BEZLEDY	4
5	BORKI	1
6	BORKI SĘDROWSKIE	4
7	BURKARTY	1
8	CEGLARKI	1
9	CZERWONA GÓRKA	4
10	DĄBROWA	1
11	DRAWA	21
12	DUŻA WOLA	4
13	FALCZEWO	4
14	GALINY	15
15	GIERCZYN	1
16	GILE	1
17	GŁOMNO	7
18	GROMKI	1
19	KAROLEWKA	2
20	KIERSITY	4
21	KIERTYNY WIELKIE	9
22	KINKAJMY	2
23	KOSY	2
24	KRAWCZYKI	6
25	KROMARKI	1
26	LEJDY	2
27	LIPINA	1
28	LUSINY	8
29	ŁABĘDNIK	4
30	ŁOJDY	2
31	ŁOSKAJMY	2
32	MARKINY	1
33	MINTY	7
34	MOLWITY	3

35	NALIKAJMY	2
36	NUNY	10
37	OKOPA	5
38	OSIEKA	2
39	PARKOSZEWO	3
40	PERKUJKI	1
41	PIERGOZY	1
42	PIERSELE	5
43	PLEŚY	2
44	POŁĘCZE	2
45	POSŁUSZE	1
46	RODNOWO	7
47	SOKOLICA	12
48	SOLNO	3
49	SPORWINY	2
50	SPURGLE	5
51	SPYTAJNY	7
52	SZCZECINY	5
53	SZYLINA	2
54	SZYLINA WIELKA	8
55	TRUTNOWO	9
56	WAJSNORY	7
57	WARDOMY	2
58	WAWRZYNY	2
59	WĘGORYTY	12
60	WIRWILTY	2
61	WITKI	1
62	WOJCIECHY	2
63	WOJTKOWO	7
64	WYRĘBA	6
65	ŻARDYNY	2

5.2.5. Zestawienie liczbowe stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych i wpisanych do rejestru zabytków, łącznie z ich funkcją oraz krótką analizą chronologiczną (opis koncentracji stanowisk archeologicznych – uwarunkowania fizjograficzne)

Zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23.07.2003 r., Dz. U. nr 162, poz. 1568 ze zmianami).

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Na zasób zabytków archeologicznych składają się zarówno tzw. stanowiska archeologiczne – warstwy kulturowe i obiekty archeologiczne, jak i ruchome zabytki z nich pochodzące i skarby. Europejska

konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r. ze zmianami) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”.

Obszar gminy Bartoszyce został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP).

Na terenie gminy Bartoszyce zewidencjonowano dotychczas 254 stanowiska archeologiczne (w tym 32 stanowiska archiwalne, tj. nie rozpoznane w terenie). Do rejestru zabytków wpisanych zostało 8 stanowisk.

Według regionalizacji fizycznogeograficznej J. Kondrackiego obszar gminy Bartoszyce leży w megaregionie Nizu Wschodnioeuropejskiego, prowincji Nizu Wschodniobałtycko - Białoruskiego, podprowincji Pobrzeża Wschodniobałtyckie makroregionie Niziny Staropruskiej, mezoregionie Niziny Sępopolskiej. Jedynie południowa część znajduje się w podprowincji Pojezierza Wschodniobałtyckiego, makroregionie Pojezierza Mazurskiego, mezoregionie Pojezierza Olsztyńskiego i to ona posiada rzeźbę bardziej urozmaiconą. W pozostałej części gminy dominuje wysoczyzna moreny dennej o rzeźbie na ogół falistej lub równinnej. Największą wklęsłą formą urozmaicającą krajobraz gminy jest meandrująca dolina rzeki Łyny tworząca dość wąską dolinę. Na terenie moreny dennej dominują gliny zwałowe natomiast w dolinach rzeki Łyny i jej dopływu Pisy zalegają utwory powstałe na piaskach. Lokalnie występują również torfy (obniżenia terenu). Pod utworami czwartorzędowymi występują osady neogenu w części południowo- wschodniej, a w części północno - zachodniej osady paleogenu.

Dominującym typem gleby są gleby brunatne właściwe i kwaśne morfologiczne. Obszary dolin rzecznych zajmują mady i gleby brunatne. Dodatkowo na niewielkim obszarze spotykane są również gleby hydrogeniczne (torfowe, murszowo - torfowe i murszowate) oraz bielicowe.

Sieć hydrograficzna w gminie jest dobrze rozwinięta. Obszar całej gminy leży w zlewisku Morza Bałtyckiego. Większość terenu gminy leży w dorzeczu Pregoty natomiast jej północno - zachodnia część leży w dorzeczu rzeki Świeżej. Najdłuższą rzeką gminy jest rzeka Łyna (długość całkowita 263,7 km). Dodatkowo w skład sieci hydrologicznej wchodzi następujące rzeki: Pisa Północna, Elma, Bezleda.

Na terenie gminy znajduje się kilkanaście małych jezior, położonych w południowej części gminy o niewielkiej powierzchni i głębokości. Największym jeziorem w gminie jest jezioro Kinkajmskie o powierzchni 95,5 ha

Początki kształtowania się osadnictwa grup ludzkich na terenie gminy sięgają epoki kamienia. Pierwsze ślady bardziej ustabilizowanego osadnictwa na terenie dzisiejszej gminy Bartoszyce widoczne są w młodszej epoce kamienia - neolicie.

Neolit przynosi rewolucyjne zmiany w historii ludzkości. Dotychczasowa gospodarka przyswajająca dzięki opanowaniu uprawy ziemi i hodowli zwierząt, została zastąpiona przez gospodarkę wytwarzającą. Wraz z osiadłym trybem życia pojawiły się takie wynalazki jak: stałe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, umiejętność lepienia i wypalania naczyń glinianych, znajomość tkactwa itp.

Większe skupiska ludzkie z okresu neolitu na terenie gminy wiążą się z kulturą pucharów lejkowatych. Ówczesna ludność zamieszkiwała niewielkie osady, położone na łagodnych stokach wydmowych wzniesień. Charakterystyczną cechą ludności tej kultury w zakresie obrządku pogrzebowego były monumentalne grobowce megalityczne („kujawskie”) w postaci długiego (do 130 m), trójkątnego (o podstawie do 15 m) kopca obstawionego wielkimi kamieniami. Pochówki w obudowie kamiennej znajdowały się pod nasypem grobowca.

Mniej liczne są natomiast ślady obecności na naszych terenach ludności kultury amfor kulistych rozwijającej się prawie równoległe z kulturą pucharów lejkowatych.

Z końca epoki neolitu znamy zaledwie kilka punktów osadniczych na omawianym terenie. Są to ślady bytności przedstawicieli kultury ceramiki sznurowej.

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny na omawianym terenie.

Rejon dzisiejszej gminy Bartoszyce zajęty jest wówczas przez ludność kultury zachodniobałtyjskich. Cechą charakterystyczną tej kultury jest upowszechnienie się kurhanowego obrządku pogrzebowego (cmentarzyska kurhanowe z epoki brązu znane są między innymi z okolic miejscowości Głomno), powstanie sieci osiedli obronnych, głównie wyżynnych, częste występowanie narzędzi kamiennych i kościanych obok przedmiotów z brązu, naczyń o kulistych dnach oraz gospodarka, w której istotną rolę odgrywała póldzika hodowla zwierząt.

W VII w p.n.e. rozpoczyna się na ziemiach polskich epoka żelaza. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne. Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem się żelaza jako podstawowego surowca, ujednolicenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. W tym okresie odnotowujemy dalszy rozwój kultury kurhanów zachodniobałtyjskich (cmentarzyska z okolic miejscowości Żardyny, Ceglarki).

Na przełomie IV i V w. n.e. większość obszarów ziem polskich przeżywa głęboki kryzys kulturowy, osadniczy i gospodarczy. Związane jest to prawdopodobnie załamaniem się dotychczasowej sytuacji politycznej Europy w wyniku najazdu Hunów. Najazd ten wywołał masowe przesunięcia ludności zamieszkującej jej środkową część oraz zlikwidował wpływ Cesarstwa Rzymskiego. Rozpoczął się okres wędrowek ludów (np. cmentarzysko w miejscowości Ardapy). Bezpośrednim tego skutkiem było zahamowanie trwającego kilka wieków rozwoju gospodarczego i społecznego na większości ziemiach polskich. Jednak na terenie zajmowanym przez ludność kultury zachodniobałtyjskiej można dostrzec nieprzerwany rozwój osadnictwa i trwanie go w głąb średniowiecza.

Począwszy od VI w. n. e. wkraczamy w nowy okres dziejów zwany wczesnym średniowieczem. Gęstość osadnictwa w tym okresie jest raczej niewielka.

Znaczny rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy zaczął się w wieku VIII. W ciągu IX i X wieku kształtowały się podstawy terytorialne państwa polskiego. Powstały wówczas grody – siedziby przedstawicieli władzy, ośrodki gospodarcze i załazki przyszłych miast. Widoczne jest faz powstawania grodów: okres plemienny, kiedy grody skupiają się w Wielkopolsce zachodniej i południowo-zachodniej; następnie w czasie bezpośrednio poprzedzającym okres formowania państwa grody powstają w środkowej i północno-wschodniej Wielkopolsce; sieć grodów rozrasta się następnie przynajmniej w trzech fazach w miarę poszerzania się terytorium państwa piastowskiego.

Także na obszarze dzisiejszej gminy Bartoszyce osadnictwo rozwijało się również we wczesnym i późnym średniowieczu. W tym czasie kształtuje się obecny układ miejscowości, stanowiska średniowieczne i nowożytnie występujące w pobliżu obecnych miejscowości wyznaczają tym samym ich metrykę.

5.2.6. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne są bardzo ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach. Zabytki archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe. Zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie

wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych. Należy tutaj przypomnieć, że ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na każdego, kto zamierza realizować nowe zalesienia lub zmianę charakteru dotychczasowej działalności leśnej na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, obowiązek pokrycia kosztów badań archeologicznych oraz ich dokumentacji.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są natomiast inwestycje budowlane i przemysłowe (zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego oraz budowa dróg), nielegalna eksploatacja piasek i żwirowni. Istotnym zagrożeniem jest również działalność rolnicza, zwłaszcza intensywne orka.

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrożają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu II wojny światowej.

Również przebudowa układów urbanistycznych, ruralistycznych i założeń pałacowo-parkowych prowadzi często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie niezwykle licznych osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Dlatego dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie badań archeologicznych. Na prace archeologiczne należy uzyskać pozwolenie Warmińsko - Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie przed otrzymaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych.

Natomiast stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków objęte są ścisłą ochroną konserwatorską zgodnie z art. 7, ust. 1, Ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami z

dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. nr 162, poz. 1568). Dlatego zakazuje się prowadzenia wszelkich robót budowlanych czy przemysłowych na terenie wyżej wymienionych stanowisk.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy Bartoszyce. Analiza szans i zagrożeń.

Analiza stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji. Stanowi pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów, ułatwia identyfikację problemów i określenie priorytetów.

Biorąc pod uwagę zabytki Gminy Bartoszyce wpisane do rejestru zabytków można stwierdzić, że stan ich zachowania jest zróżnicowany.

Najwięcej obiektów zabytkowych jest w rękach prywatnych, stan w większości jest dobry, w stanie bardzo złym znajduje się kilkanaście zabytków. Niektóre zabytki znajdujące się w rękach prywatnych są opuszczone i nieużytkowane. To jest powodem ich niszczenia. Obiekty sakralne znajdujące się na terenie gminy są w bardzo dobrym stanie technicznym, z uwagi na prowadzone prace remontowe. Obiekty te są otoczone troską i opieką przez parafian wspólnie z proboszczem tej parafii. W złym stanie zachowania są cmentarze ewangelickie. Niszczony, rozkopywany i rozgrabiany, jak na przykład cmentarz ewangelicki w miejscowości Dębiany, położony w parku dworskim. Niektóre z nich są w dobrym stanie, jak mogiła 5 Belgów zamordowanych w 1945 r., znajdująca się w miejscowości Bezledy. Cmentarz ewangelicki w miejscowości Sokolica też nie jest zachowany. Zachowane nagrobki są w złym stanie, dobrze zachowany krzyż żeliwny.

Dobrze zachowana jest kaplica neogotycka rodziny Von Borck na cmentarzu ewangelickim, która znajduje się 1,5 km na wschód od drogi Bartoszyce – Bezledy. Kaplica pochodzi z początku XIX w. Użytkowana do 1982 r. przez parafię rzymskokatolicką w Bezledach.

We wsi Bieliny, która była lokowana w 1414 r. W 2 poł. XIX w. po reformach agrarnych wraz z Bajdytami i Gaśnicą dobra stanowią majątek junkierski, o łącznej powierzchni 815 ha,

należący do rodziny von Sydow znajduje się w dobrym stanie technicznym spichlerz folwarczny z 2 połowy XIX w. Jest on w rękach prywatnych. W tejże miejscowości dobrze zachowany został park pałacowy, który został założony w 2 poł. XIX w. w stylu krajobrazowym, po stronie południowej i zachodniej d. pałacu. Wśród drzewostanu dominują jesiony, lipy, dęby, wiązy. W obrębie parku, pomiędzy alejkami zbudowano trzy stawy. Przez lata nie pielęgnowany, obiekt znajdował się w stanie skrajnego zaniedbania. Obecnie park jest własnością prywatną. Na miejscu dawnego pałacu zbudowano współczesny budynek mieszkalny, park poddano gruntownej rewaloryzacji. Usunięto drzewa obumarłe, zbędne samosiewny i krzewy, założono trawniki, renowacji poddano kompleks wodny. Zieleń parkową uzupełniono nowymi nasadzeniami drzew i krzewów ozdobnych. Obiekt utrzymany w bardzo dobrym stanie.

W miejscowości Borki znajdują się ruiny kościoła. Jest to kościół gotycki, wybudowany zapewne zaraz po lokowaniu wsi przez zakon w 1414 r. Jest o nim mowa w dokumentach z 1414 r., przy okazji spisywania strat, poniesionych w wojnie polsko-krzyżackiej. Zniszczony kościół odbudowano w XV w., a wieżę dobudowano w XVII w. W 1945 r. kościół spłonął. Otoczony cmentarzem przykościelnym, porośniętym dzicząłą, nie pielęgnowaną przez lata roślinnością, miejscami niedostępnym. Konieczne przeprowadzenie prac porządkowych zieleni, zabezpieczenie murów. Park dworski, o powierzchni 4,5 ha, założony na przełomie XVIII i XIX wieku jako park krajobrazowy, przy którego zakładaniu wykorzystano już istniejący drzewostan. Posiada kształt sercowaty, skierowany wierzchołkiem w kierunku południowo-wschodnim. Jego granice wyznaczają: od południowego zachodu droga Wojciechy - Spytajny, od północnego zachodu podwórze folwarczne, od wschodu pola uprawne. Układ wnętrza nieczytelny, porośnięty samosiewami. Wśród przetrzebionego starodrzewu zachowały się pomnikowe okazy lipy drobnolistnej, dębu szypułkowego i modrzewia europejskiego. Główną oś widokową stanowiła niegdyś aleja łącząca wspomnianą wyżej drogę z dworem, od alei rozchodziła się sieć drózek, jedna z nich biegła do sadzawki, znajdującej się we wschodniej części parku. Przez park przechodzi ciek wodny, na którym, na odcinku drogi głównej wjazdowej do założenia, wzniesiono mostek z betonową balustradą. Do 1945 r. w jego północno-zachodniej części znajdował się dwór, wzniesiony w XVII w. dla Antona Brieskoma. Obiekt wymaga przeprowadzenia prac rewaloryzacyjnych.

Jedną z ciekawszych miejscowości gminy Bartoszyce, w której zachowało się sporo obiektów zabytkowych są Galiny. Pierwsza wzmianka o Galinach pojawia się w 1336 r. W wieku XV osiedla się tu jeden z największych i najpotężniejszych rodów szlacheckich na tych terenach – von Eulenburg. Pierwsza siedziba zbudowana została w 2 poł. XV w. Była to drewniana

warownia, stojąca na kamiennie-ceglany cokole. Jej pozostałości zachowane są w skrzydle północnym zbudowanego w 1589 r. pałacu przez Botho zu Eulenburg. Gruntowna przebudowa nastąpiła w poł. XVIII w. Z tego okresu pochodzą też budynki zamykające dziedziniec – oficyna, oranżeria, wozownia i stajnia z bramą przejazdową. Kolejne zmiany nastąpiły po pożarze w 1829 r. za czasów Botho Ernsta Ludwika zu Eulenburg. Przebudowane wówczas zostało w stylu neogotyckim północne skrzydło pałacu. Zespół przeszedł gruntowną przebudowę w 1921 r. pod kierunkiem śląskiego architekta hr. Hochberga. Główny korpus pałacu dwukondygnacyjny, częściowo podpiwniczony, z użytkowym poddaszem, nakryty dachem naczółkowym, wzniesiony na planie prostokąta z kwadratową werandą przy elewacji południowej. Skrzydło północne częściowo podpiwniczone, dwukondygnacyjne, niższe od korpusu głównego, wzniesione na planie litery „L”, nakryte dachami dwu- i trójspadowymi. Od zachodu zwieńczone wysokim szczytem wolutowym wyprowadzonym ponad połacie dachowe, flankowanym wielobocznymi wieżyczkami nakrytymi hełmami. Do szczytu przylega parterowy budynek oficyny. Detal architektoniczny w postaci profilowanych gzymsów, opasek okiennych i drzwiowych, boni narożnych. Oficyna założona na rzucie wydłużonego prostokąta, nakryta dachem dwuspadowym z trzema powiekowymi lukarnami w każdej połaci. Otwory okienne i drzwiowe w profilowanych opaskach, zamknięte łukiem pełnym z kluczem. Oranżeria murowana, założona na rzucie odcinka torusa, jednokondygnacyjna, nakryta dachem dwuspadowym. W elewacji frontowej cztery duże otwory (porte-fenetre) zamknięte łukiem koszowym z kluczem. Dziedziniec od strony zachodniej zamykają bliźniacze w formie budynki stajni i wozowni, rozdzielone bramą wjazdową. Stajnia i wozownia murowane, wzniesione na planie prostokąta, dwukondygnacyjne, nakryte dachami dwuspadowymi. Naroża ujęte pilastrami, szczyty w formie esownicowych spływów zwieńczone trójkątnym naczółkiem. Brama murowana z cegły na wysokim kamiennym cokole, nakryta dachem czterospadowym zwieńczonym ośmioboczną wieżą z latarnią. W osi środkowej szeroki otwór bramny zamknięty łukiem pełnym, nad nim kartusz herbowy. Zespół pałacowy otoczony parkiem o powierzchni ok. 4 ha, założonym w XIX w. z inicjatywy żony ówczesnego właściciela Botho Ernsta zu Eulenburg, Malwiny Herminy Eweliny Fryderyki zu Dohno z Gładysz. Park ukształtowany w stylu krajobrazowym, wykorzystywał naturalną rzeźbę terenu i piętrzącą się wodę przepływającą przez majątek rzeki. Z pierwotnego założenia na uwagę zasługują okazałe lipy, dęby, kasztanowce, graby. W ramach prac rewaloryzacyjnych zieleń została uzupełniona o nowe nasadzenia drzew i krzewów ozdobnych, m.in. magnolie, różaneczniki, klony palmowe, róże. Park wyposażono w elementy małej architektury. Na południowy zachód od zespołu pałacowego rozciąga się podwórze gospodarcze. Najbliżej bramy wjazdowej, a zarazem

najstarszym obiektem jest szachulcowy spichlerz z 1745 r. Pozostałe obiekty pochodzą z XIX i pocz. XX w.; kuźnia, stodoła, obora i chlewnia adaptowane na stajnie, stajnia, spichlerz z 1889 r., ob. restauracja. Na przełomie XIX i XX w. majątek Eulenburgów obejmował terytorium 1260 ha i należał do największych posiadłości Prus Wschodnich. W pocz. 1945 r. pałac został splądrowany, wyposażenie rozkradziono, częściowo spalono. Po wojnie zespół pałacowy wykorzystywano jako ośrodek kolonijny. Nie remontowane budynki stopniowo popadały w ruinę. Zdewastowany zespół kupili w 1995 r. prywatni właściciele, którzy przeprowadzili gruntowne prace remontowo-konserwatorskie całego zespołu. Przy pomocy architektów krajobrazu zrewaloryzowano założenie parkowe. Obecnie zespół pałacowo-parkowy i folwarczny zaadaptowano na kompleks hotelowy i stadninę koni. Utrzymany w bardzo dobrym stanie. Pilnego remontu wymaga dwór w zespole dworsko-parkowym w miejscowości Glitajny. Dwór klasycystyczny, wzniesiony na przełomie XVIII/XIX w., staraniem ówczesnego właściciela majątku Ruprechta Hammera. Zbudowany na rzucie prostokąta, podpiwniczony, na kamiennej podmurówce, murowany, jednokondygnacyjny z wysokim mieszkalnym poddaszem, nakryty dwuspadowym dachem. Na elewacji frontowej znajduje się dwukondygnacyjny ryzalit mieszczący główne wejście. Przed ryzalitem prostokątny taras i schody. Od strony wschodniej do elewacji budynku przylega wieloboczna przybudówka, a od strony elewacji parkowej niegdyś znajdowała się ażurowa weranda, po której pozostały tylko fundamenty. Po wojnie w budynku mieściła się szkoła, od 2000 r. własność prywatna. Nieużytkowany od l. 70 XX w. dwór wymaga pilnego remontu kapitalnego.

W miejscowości Krawczyki istnieje park pałacowy. Park pałacowy założony na rzucie wydłużonego prostokąta w połowie XIX wieku, gdy właścicielami majątku była rodzina von Donhoffów, po wschodniej stronie obecnie przebudowanego po pożarze i pozbawionego cech zabytkowych pałacu z XVIII w., będącego siedzibą szkoły podstawowej. Park znacznie odbiega od pierwotnej kompozycji; zatarty układ komunikacyjny, uszczuplony drzewostan, szczątkowo zachowany starodrzew. Przeprowadzenia prac remontowych wymaga park dworski w miejscowości Kromarki. Park założony w poł. XIX w. w stylu krajobrazowym. Obecnie z zatartym układem komunikacyjnym, nieczytelną kompozycją, na znacznym obszarze porośniętym samosiejkami. W Lusinach występuje zespół dworsko-parkowy. Dwór neoklasycystyczny z 2 poł. XIX w., gdy właścicielami majątku była rodzina Tischner. Wybudowany na rzucie wydłużonego prostokąta, możliwe, że z wykorzystaniem części murów wcześniejszej budowli, parterowy, z cegły ceramicznej na fundamentach z kamienia polnego, z mieszkalnym poddaszem, nakryty dachem dwuspadowym. W elewacji frontowej umieszczony czteroosiowy, dwukondygnacyjny ryzalit, zwieńczony trójkątnym naczółkiem.

Obiekt kwalifikuje się do remontu kapitalnego. Zabezpieczono jedynie dach, pozostałe elementy w złym stanie (spękane ściany, zdjęte tynki, brak stolarki okiennej i drzwiowej). Własność prywatna. Park otaczający dwór, założony w 2 poł. XIX w., o charakterze krajobrazowym, z aleją dojazdową, niewielką sadzawką oddzielającą front dworu od drogi, z całkowicie zatartym pierwotnym układem kompozycyjnym i komunikacyjnym, przetrzebionym drzewostanem. Park wymaga rewitalizacji.

W miejscowości Łęg istnieje park o powierzchni 3,28 ha założony w XIX w. w stylu krajobrazowym z elementami regularnymi w postaci alei, na lewym brzegu rzeki Łyny. Teren obecnie niezamieszkały, brak jakichkolwiek zabudowań. Założenie parkowe bardzo zniszczone, nie pielęgnowane, ulega sukcesji naturalnej zmieniając się w zbiorowisko leśne. Nad krawędzią stoku pozostałości dawnych alei w postaci pojedynczych lip i dębów. Wśród nich drzewa o parametrach pomnikowych. Park obecnie spełnia jedynie rolę zadrzewienia ochronnego w krajobrazie podatnym na działanie czynników erozyjnych.

Zespół pałacowy w Łojdach. Pałac wzniesiony przez von Negenbornów w 1887 r. w miejscu poprzedniej budowli z XVIII w. W odkupionym od mazurskiej rodziny Myślętów majątku, aż do 1945 roku mieściła się siedziba rodu von Negenborn. Wzniesiony na rzucie prostokąta z nieznacznie wysuniętymi dwukondygnacyjnymi skrzydłami bocznymi. Budynek murowany z cegły, otynkowany, podpiwniczony. Główny korpus przykryty dachem dwuspadowym, natomiast nad skrzydłami czterospadowy. Od zachodu dobudowane na pocz. XX w. prostopadłe skrzydło boczne, przykryte dachem płaskim. Do elewacji bocznej od strony parku dostawiona drewniana weranda.

Od 2000 roku stanowi własność prywatną. Nowy właściciel gruntownie wyremontował pałac i zadbał o jego otoczenie. Park krajobrazowy otaczający pałac, o powierzchni 6 ha, przedzielony drogą do Jurkowa na dwie części. W północnej części znajduje się staw, wokół którego prowadzi ścieżka. W parku zachowany liczny starodrzew m. in. dąb, buk czerwony, modrzew. Od strony pn.- wsch. park otoczony jest szpalerem dębowym. Część parku na południe od drogi do Jurkowa ma charakter zadrzewienia naturalnego. W części ogrodowej niewielki staw ze sztuczną wyspą i kładką. Obecnie cały zespół pałacowy utrzymany jest w bardzo dobrym stanie.

Markiny: Pierwsza informacja źródłowa o Markinach pochodzi z 1414 r. W 1429 r. powstał tu majątek służebny. Od tego czasu jego właściciele wielokrotnie się zmieniali. Wśród wielu pruskich rodów szlacheckich tu rezydujących, w historii majątku zapisała się również polska rodzina szlachecka Gostkowskich (1806-1831). Jednak największą rolę odegrała junkierska rodzina von Bergów. Wzniesli oni w 1770 r. pałac, rządząc wokół niego rozległy park. Pałac

rozbudowany w 1920 r. przez ostatniego przedwojennego właściciela, Friedricha von Berg. Po 1945 r. zrujnowany pałac został rozebrany. Park w stylu krajobrazowym założony na planie zbliżonym do trójkąta. W parku zachowany drzewostan złożony głównie z dębów, jesionów, kasztanowców i buków. Na skutek braku pielęgnacji nastąpił znaczny rozrost samosiewów i dziczyałych krzewów, zatarty został układ komunikacyjny. Obiekt wymaga przeprowadzenia prac rewitalizacyjnych.

W miejscowości Molwity na przełomie XVIII i XIX w., powstał park pałacowy na rzucie prostokąta, którego dłuższy północny bok opiera się o krawędź utwardzonej drogi, otaczał spalony w 1981 r. i następnie rozebrany budynek pałacu. Park zachowany w dawnych granicach, ze starodrzewem przy drogach. Porośnięty licznymi samosiewami, systematycznie prowadzona jest samowolna wycinka. Obecnie teren parku jest zaniedbany. Przetrzebiony drzewostan, układ ścieżek i alejek parkowych nieczytelny. Wymaga przeprowadzenia prac rewitalizacyjnych.

Dobrze zachowanym zabytkiem jest pałac w zespole pałacowo-parkowym w miejscowości Oeieka. Pałac wraz z parkiem tworzą kompozycyjnie jedną całość na planie zbliżonym do czworoboku, w którego kompozycję wpisane były trzy stawy. Pałac położony jest na skraju między parkiem a kompleksem gospodarczym, wzniesiony w 1861 r., przez ówczesnych właścicieli rodzinę Henke. Obiekt założony na planie zbliżonym do prostokąta, jednokondygnacyjny, o nieregularnej bryle, ze skrajnymi, obustronnymi dwukondygnacyjnymi ryzalitami, od strony głównego podjazdu trójkondygnacyjna wieża kryta czterospadowym daszkiem. Wieża i szczyty ryzalitów zdobione gzymsem arkadkowym. Podupadający zespół zakupiła w 1993 r. osoba prywatna, która po generalnym remoncie budynku i rewitalizacji parku utworzyła tutaj hotel i restaurację „Biały Książę”. Park z 2 poł. XIX w., zachowany w dawnych granicach, ze zwartą zielenią wysoką, z wyznaczonym okólnikiem dla koni, teren parku uporządkowany, z nowymi nasadzeniami, utrzymany w bardzo dobrym stanie.

Przeprowadzenia prac wymaga park w miejscowości Parkoszewo, a także park w zespole dworsko-parkowym w Pierselach.

PILWA-Pierwszym dokumentem ukazującym układ przestrzenny majątku jest mapa von Schroettera wydana na podstawie pomiarów z lat 1796-1802, przedstawiany jako niewielki zespół zabudowań w otoczeniu kompleksów leśnych. Powstały w 2 poł. XIX w. zespół, na mapie z 1911 r. jest już w pełni ukształtowany. Jako właściciel majątku na pocz. XX w. wymieniany jest Alfred von Janson, zarządcą był Franz Gauda. Od 1932 r. właścicielem dóbr był dr Martin Janson. Po 1945 r. na bazie majątku utworzono gospodarstwo rolne należące do PGR w Borkach. Zrujnowany pałac rozebrano w latach 70. XX w., pozostawiając fundamenty. Nie zachowały się również budynki gospodarcze. Park o pow. 2,70 ha, na planie prostokąta,

założony w stylu krajobrazowym z elementami regularnymi w postaci alei grabowych. Śladowo zachowany starodrzew. Układ przestrzenny i kompozycyjny założenia obecnie zniekształcony. Na obszarze dawnego ogrodu zlokalizowano hydroformię, zatarciu uległ układ komunikacyjny, zmieniony i zanieczyszczony kompleks wodny. Na skutek braku pielęgnacji nastąpił rozrost samosiewów i dziczyałych krzewów oraz dawniej formowanych żywopłotów grabowych. Park wymaga gruntownej rewaloryzacji.

W rękach prywatnych jest świetnie zachowany dwór w zespole dworsko-parkowym w miejscowości Sędławki. Dwór wzniesiono w 2 poł. XIX wieku, wówczas majątność należała do rodziny Puttlich. Jest budowlą jednokondygnacyjną, podpiwniczoną, murowaną z cegły na fundamentach z kamienia polnego z wysokim, częściowo mieszkalnym poddaszem, wzniesioną na planie prostokąta. Na osi elewacji frontowej posiada trójosiowy, dwukondygnacyjny, zwieńczony naczółkiem ryzalit, w który wbudowany jest obszerny taras, wsparty na czterech kolumnach. Obiekt na po remoncie kapitalnym.

Tolko to miejscowość położona około dziewięciu km na południe od miasta Bartoszyce. Jest jedną z większych miejscowości Gminy Bartoszyce. Swoją historią sięga do roku 1323 r. Wieś jak każda z wsi na terenie naszej Gminy... piękna, ujmująca, zagadkowa...(...). Wszystko za sprawą panującego na tej ziemi Rodu Von Tettau i pozostałej pamiątce, która zachowała się, choć odnowiona. Rodzina von Tettau przybyła do Prus na przełomie XIV i XV w. Historycznie udokumentowanym jej przedstawicielem był Werner, pełniący w tym czasie służbę wojskową w szeregach Zakonu Krzyżackiego. Prawo do tytułu szlacheckiego, tarczy i herbu nadał rodzinie król czeski Jan w XV w. Losy Rodu von Tettau wpisały się w historię za czasów Zakonu Krzyżackiego, gdzie bracia Anselm i Hans von Tettau otrzymali w 1469 roku zamek węgorszewski wraz z kilkoma wsiami jako rekompensatę z tytułu zaległego żołdu po wojnie 13-letniej. Jan von Tettau, syn Eberharda, ożeniony z Anną z domu von Lesgerwang, uważany jest w rodzinnych dokumentach za twórcę tak zwanej starszej linii Tolko. Za jego to życia powstał dwór w Tolko po połowie XVI wieku. Założycielem średniej linii Tolko był Melchior. Jemu to zawdzięczamy rozbudowę siedziby na piękny i okazały pałac w końcu XVII stulecia.

Ernst von Tettau rozpoczął nową linię Tolko, która wkroczyła już w wiek XIX. Był to okres spokojnej pracy i wyczerzonego pomnażania majątku. Za życia Alfreda urodzonego w 1810 roku powstały posiadłości o łącznej powierzchni 1205 hektarów, kompleks obejmujący między innymi Tolko, Rodnowo, Spurlawki, Kiersity, Ardapy. Niewiele lat później, Jerzy urodzony w 1837 r. posiadał już 1264 hektary. W tym to czasie przebudowano i zmodernizowano siedzibę rodu. Była to ostatnia tak poważna inwestycja właścicieli. Koniec kilkusetletniej historii rodziny von Tettau w Prusach nastąpił z nadejściem Armii Czerwonej. Dzieje pałacu

architektonicznie możemy podzielić na trzy fazy. Pierwsza, najstarsza budowla powstała po połowie XVI wieku. Był to dwukondygnacyjny budynek na planie zbliżonym do kwadratu, z dachem dwuspadowym o ścianach konstrukcji ryglowej, tak zwany mur pruski. Jego relikty znaleziono w lewym zachodnim skrzydle obecnego pałacu podczas badań architektonicznych. Około roku 1680 Melchior von Tettau, ten sam, który domagał się kar za nieuczęszczanie na nabożeństwa dokonał rozbudowy, tworząc barokowy pałac z prawdziwego zdarzenia. Równocześnie zaczął się krystalizować cały układ przestrzenny rezydencji, obejmującej obok domu także park, zabudowania gospodarcze i mieszkania służby folwarcznej. Park obecnie jest jedynie jednym skupiskiem wysokiej zieleni w okolicy. W północnej części parku znajdował się cmentarz, już nie zachowany. Zachowany do dziś akcent romantyczny – domek ogrodnika, malowniczo usytuowany na skarpie i uzupełniający uroczy widok na stawy. Po 1945 roku losy pałacu były typowe. Socjalistyczne gospodarstwo rolne zmiennych strukturach organizacyjnych, niezmiennie dewastowało budowlę. Pałac został przywrócony do świetności z końcem 1988 roku. Rozwój majątku trwał blisko 200 lat.

W złym stanie technicznym jest dwór z otoczeniem w zespole dworsko-folwarcznym w miejscowości Trutnowo. Wieś stanowiła od 1362 r. do 1772 r. własność biskupów warmińskich, następnie do pocz. XIX w. była królewską. Od 1922 r. właścicielem jest Franz Masuth. Właściciel z okresu powstania zespołu nieznany. Dwór bez cech stylowych, wzniesiony w 3 ćw. XVIII w., rozbudowany w k. XIX w. Budynek murowany z cegły ceramicznej, podmurówka kamienna, tynkowany, wzniesiony na planie prostokąta, od południa aneks niewielkiej oficyny na rzucie kwadratu, na osi elewacji wschodniej /frontowej/ płytki ryzalit wejściowy wyprowadzony w formie wystawki ponad połąć dachu, poprzedzony schodami z tarasem. Obiekt parterowy, częściowo podpiwniczony, poddasze mieszkalne, nakryty dachem naczółkowym, oficyna pod dachem dwuspadowym. W latach powojennych wprowadzono podziały wydzielające dwa niezależne mieszkania. W latach 90-tych XX w. właściciele sprywatyzowanej połowy dworu przeprowadzili remont kapitalny. Południowa część dworu i oficyna niszczeją.

Kolejnym zaniedbanym obiektem zabytkowym jest dwór z 2 poł. XIX w., wzniesiony przez rodzinę Belau. Budynek na planie wydłużonego prostokąta, podpiwniczony, dwutraktowy, murowany z cegły ceramicznej, na fundamentach z kamieni polnych, jednokondygnacyjny z mieszkalnym poddaszem, nakryty dachem dwuspadowym na ściankach kolankowych. Do ściany południowej dostawiony łącznik, z którego przejście do przyległego spichlerza. Łącznik kryty dachem pulpitem, pokryty blachą. Obiekt zaniedbany, wymaga gruntownych prac remontowych, obecnie wymieniono część poszycia dachu.

Folwark w miejscowości Wyręba powstał prawdopodobnie w XV w. Wchodził w skład klucza majątków należących do rodziny von Tettau. Główną siedzibą pruskiej gałęzi rodu było Tolko. Wyręba była siedzibą linii bocznej rodu, noszącej nazwisko Tettau- Kraphausen. W posiadaniu rodziny folwark w Wyrębie pozostaje do 1945 r. Zespół pałacowo-parkowy założony w poł. XIX w. Zniszczony pożarem pałac, usytuowany na wschodnim skraju parku, został rozebrany po 1945 r. Park w stylu krajobrazowym z elementami regularnymi w postaci promieniście rozplanowanych alei. Utrzymany w dobrym stanie, przeprowadzono podstawowe prace porządkowe i pielęgnacyjne zieleni. Dominującym elementem w krajobrazie jest kompleks wodny o powierzchni ok. 8 ha położony po stronie północnej założenia z malowniczą, porośniętą roślinnością, wyspą pośrodku. W rękach prywatnych.

Tabela Nr 1 Analiza-Mocne i Słabe Strony Gminy Bartoszyce

Mocne strony Gminy Bartoszyce	Słabe strony gminy Bartoszyce
Prawidłowe określenie zasobów zabytkowych	Zły stan techniczny części zabytków
Bogate zasoby środowiska przyrodniczego	Brak środków finansowych na ochronę zabytków
Ciekawa historia miejscowości	Brak edukacji na temat ochrony dziedzictwa kulturowego
Występowanie prawnych form ochrony przyrody	Brak infrastruktury turystycznej
Opracowana Gminna ewidencja zabytków	Niekorzystne tereny inwestycyjne
Działalność Gminnego Ośrodka Kultury w Tolko	Niewystarczająca promocja Gminy na zewnątrz
Strona internetowa Gminy Bartoszyce oraz członkostwo na portalach społecznościowych	Migracje ludności
Potencjał ludzki i aktywność społeczna mieszkańców	
Położenie geograficzne – bliskość przejścia granicznego Bezledy-Bagrationsk	
Dobra współpraca między gminnymi jednostkami samorządowymi	

Tabela Nr 2 Analiza-Szanse i Zagrożenia Gminy Bartoszyce

Szanse Gminy Bartoszyce	Zagrożenia Gminy Bartoszyce
Dostępność funduszy pomocowych w tym unijne	Małe zainteresowanie turystów
Dostęp do Internetu	Błędna polityka Państwa
Współpraca z sąsiednimi Gminami	Degradacja stanowisk archeologicznych

Poprawa komunikacji społecznej	Brak środków w budżecie Gminy na finansowanie remontu obiektów zabytkowych
Wykorzystanie walorów kulturowych	Skomplikowana procedura o ubieganie się o środki zewnętrzne na dofinansowanie do remontu
Wzrost świadomości w obrazie obiektu jako miejsca do życia i lokowania kapitału	Brak wrażliwości przez właścicieli obiektów zabytkowych na doprowadzenie do świetności zabytku
Możliwość promowania Gminy jako miejsca czystego ekologicznie	Niestabilne i nieprecyzyjne przepisy prawa
Rozwój turystyki wiejskiej	Brak opracowanych planów miejscowych dla

Gmina Bartoszyce nie posiada opracowanego planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy, będącego prawem miejscowym. Z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej jest to istotne zagrożenie dla zabytków nieruchomych. Bowiem ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy jest jedną z czterech form ochrony wymienionej w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Pozostałe, wpis do rejestrów zabytków, dotyczy wybranych grup obiektów, zaś uznanie za pomnik historii lub utworzenie parku kulturowego obecnie gminy nie dotyczy. Ochrona zabytków została również wprowadzona do decyzji o warunkach zabudowy terenu oraz lokalizacji inwestycji celu publicznego.

Do istotnych zagrożeń obiektów zabytkowych na terenie gminy należy zaliczyć tzw. zagrożenia techniczne. Pierwotny układ komunikacyjny, na który nałożone są wszelkie współczesne rozwiązania drogowe, kumuluje się niekorzystnie w odniesieniu do wszelkich budowli, szczególnie zaś tych, które są obiektami zabytkowymi. Emisje gazów, zanieczyszczeń atmosferycznych, to następna z przyczyn degradujących elewacje pokryte tynkami tradycyjnymi.

Wśród istotnych zagrożeń wymienić trzeba również indywidualne postawy oraz przypisane im wartości, które dla człowieka będącego ich nosicielem są wyznacznikiem działań skutkujących decyzjami nie zawsze pomyślnymi dla substancji zabytkowej. Przejawia się to w dowolnym przerabianiu, poprawianiu budynków z naruszeniem wszelkich zasad, którym poddana jest substancja zabytkowa. Likwidacja oryginalnych elementów dekoracji architektonicznej, zdobionej stolarki okiennej i drzwiowej, wprowadzanie współczesnych materiałów budowlanych typu blacha dachówkowa w miejsce ceramicznych pokryć dachowych, okien z PCV oraz ocieplanie płytami styropianowymi, prowadzi do degradacji pojedynczych obiektów, a także całych obszarów starej zabudowy.

Do obszarów zagrożonych zaliczyć należy również dawne zespoły folwarczne. Brak nowych funkcji dla obiektów architektonicznych związanych z dawną zabudową folwarczną i niewielka możliwość wykorzystania starych budynków do nowoczesnej produkcji powoduje opuszczenie, a w konsekwencji niszczenie obiektów.

Niszczeniu ulegają cmentarze, pozostałości po II Wojnie Światowej z uwagi na brak zainteresowania ludności

Ważnym elementem decydującym o zagrożeniu wyniszczeniem zabytków są finanse. Kwoty na remont są dosyć duże i często przekraczają możliwości finansowe posiadacza zabytku.

7. Założenia programowe – Priorytety programu opieki nad zabytkami, kierunki działań, zadania.

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami służy ochronie lokalnego dziedzictwa kultury. Realizacja celów, związanych z ochroną zabytków wymaga wiele prac i wysiłków ze strony różnych instytucji. Rzeczą istotną jest podejście właścicieli nieruchomości, aby byli w stanie stwierdzić, że są w posiadaniu czegoś pięknego oraz sobie uświadomić, że można przyczynić się do zmiany na lepsze.

Realizacja ustaleń zawartych w niniejszym programie uzależniona jest od zapisów zawartych w dokumentach strategicznych gminy, zaangażowania władz gminnych. Aby powyższe zadania wypełnić należy umożliwić finansowanie środków finansowych na utrzymanie krajobrazu kulturowego, racjonalne wykorzystanie otrzymanych środków finansowych, umożliwić rozwój działań dających możliwość ochrony zabytków, promocja gminy poprzez wskazywanie wartości kulturowych gminy Bartoszyce, uświadamianie mieszkańców gminy jako posiadaczy bogactwa kulturowego, wspieranie aktywności lokalnej oraz innych form lokalnych, poszukiwanie i wdrażanie różnego rodzaju projektów związanych z kreowaniem i wdrażaniem nowych form opieki nad zabytkami, wspieranie programów rozwojowych oraz ustalenie koncepcji z mieszkańcami gminy w sprawie znaczenia dziedzictwa gminy, zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie, zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków, udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę, kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na wójta gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem, Gmina Bartoszyce wykonała w gminną ewidencję zabytków nieruchomych i archeologicznych. **Gminna ewidencja zabytków została przyjęta Zarządzeniem NR OA.0050.52.2017 Wójta Gminy Bartoszyce z dnia 8 maja 2017 r.**

Gminna ewidencja zabytków to zbiór kart adresowych zachowanych obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz figurujących w wojewódzkiej ewidencji zabytków, zgodnie z wykazem Warmińsko-Mazurskiego Konserwatora Zabytków z 2010 roku. Gminna ewidencja będzie uzupełniana o nowe obiekty, po otrzymaniu zawiadomienia konserwatora zabytków o włączeniu ich do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Gminna ewidencja zabytków podlega okresowej aktualizacji poprzez:

- wykreślaniu z ewidencji zabytków nieruchomych obiektów, które zostały rozebrane, gruntownie przebudowane i utraciły już cechy zabytkowe, uzupełnianie o zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony - w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie ewidencji zabytków archeologicznych poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań, oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Olsztynie,
- sporządzenie elektronicznej, systematycznie aktualizowanej bazy informacji o stanowiskach archeologicznych wytypowanych przez WUOZ w Olsztynie do wpisania do rejestru zabytków, w celu uwzględnienia ich w dokumentach planistycznych i inwestycyjnych gminy.

Do priorytetowych zadań należą:

Kierunki działań	zadania
Działania związane z ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego	<ul style="list-style-type: none"> - pozyskiwanie środków zewnętrznych finansowych, - współpraca ze służbami konserwatorskimi, - aktualizacja planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, - współpraca z parafiami rzymskokatolickimi w celu ochrony zabytków, - inwentaryzacja obiektów malej architektury
Edukacja i promocja działań społecznych w	- włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach podstawowych i gimnazjach prowadzonych przez gminę,

kwestii ochrony zabytków	<ul style="list-style-type: none"> - organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii, - publikacja folderu prezentującego najważniejsze obiekty zabytkowe na terenie gminy oraz założenie strony internetowej związanej z tą problematyką, - udostępnienie gminnej ewidencji zabytków oraz „Programu opieki nad zabytkami Gminy Bartoszyce” na stronie internetowej Urzędu Gminy w Bartoszycach, -uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych, -ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania, -udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, -dofinansowanie szkolnych konkursów wiedzy o zabytkach gminy oraz wycieczek szkolnych, których celem jest poznawanie zabytków gminy, -organizacja gminnego konkursu na najlepszego użytkownika obiektu zabytkowego, -aktywna współpraca z mediami w celu promocji zabytków i upowszechniania działań związanych z opieką nad zabytkami,
Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego	<ul style="list-style-type: none"> - informowaniem właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków finansowych na remont zabytku, - pomoc w sposobie pisania wniosków o środki finansowe na remont lub odnowę zabytku, - określenie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane dla właścicieli obiektów wpisanych do rejestru zabytków, - rozwiązanie problemu z nieczynnymi cmentarzami ewangelickimi znajdującymi się na terenie gminy Bartoszyce, - zamieszczanie na stronie internetowej Urzędu Gminy Bartoszyce informacji Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie o prowadzonych robotach budowlanych, remontach przy obiektach zabytkowych, - Wydawanie folderów promocyjnych dotyczących dziedzictwa kulturowego i historii regionu, - rewitalizacja obiektów stanowiących własność gminy, - zaopatrzenie obiektów zabytkowych w tablice informujące o ich historii i znaczeniu dla regionu,

W większości obiekty zabytkowe znajdujące się na terenie gminy Bartoszyce są własnością prywatną w związku z tym Gmina nie ma możliwości bezpośredniego sprawowania opieki nad nimi. Natomiast działania pośrednie, wynikające z ustawy o ochronie zabytków oraz polityki prowadzonej przez Gminę sprowadzają się do:

<ul style="list-style-type: none"> - promowania najcenniejszych zabytków z terenu gminy, - uwzględniania dziedzictwa kulturowego przy sporządzaniu dokumentów planistycznych, - wspierania poczynań właścicieli obiektów zabytkowych przy działaniach związanych z ich właściwym użytkowaniem i utrzymaniem, - kształtowania społecznej potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego (społeczni opiekunowie zabytków), - edukacji społeczeństwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego poprzez: <ul style="list-style-type: none"> ~~prowadzenie i doskonalenie edukacji na rzecz ochrony zabytków na poziomie szkół podstawowych i gimnazjalnych, ze szczególnym uwzględnieniem tradycji lokalnych,

~~popularyzację wszelkiego rodzaju konkursów promujących wiedzę z zakresu szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego.

8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Zakłada się, że zadania określone w gminnym programie opieki nad zabytkami będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

L.p.	Instrumenty	Opis
1.	Instrumenty prawne	<ol style="list-style-type: none"> 1. Programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony zabytków; 2. Wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów zabytkowych będących własnością gminy; 3. Dokumenty wydane przez Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych; 4. Wykonywanie decyzji administracyjnych z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami; 5. Uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego; 6. Uchwały Rady Gminy Bartoszyce.
2.	Instrumenty finansowe	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dotacje; 2. Subwencje; 3. Dofinansowania; 4. Środki z własnego budżetu;
3.	Instrumenty społeczne	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków, a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego; 2. Tworzenie świadomości społeczności lokalnej o istnieniu i ochronie obiektów zabytkowych; 3. Współpraca z organizacjami społecznymi;
4.	Instrumenty koordynacji	<ol style="list-style-type: none"> 1. Realizacja projektów i programów gminy, dotyczących dziedzictwa kulturowego gminy, np.. strategia rozwoju gminy; 2. Współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Olsztynie; 3. Współpraca z sąsiednimi gminami w celu opracowania wspólnej polityki ochrony dziedzictwa kulturowego;
5.	Instrumenty kontroli	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich; 2. Utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Gminy w Bartoszycach zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami; 3. Wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu; 4. Aktualizacja i weryfikacja Gminnej ewidencji zabytków; 5. Monitorowanie stanu zachowania środowiska kulturowego;

		6. Ocena zmian w zagospodarowaniu przestrzennym.
--	--	---

9. Zasady realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017, poz. 2187), art. 87 - Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy. Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z normą prawną obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie, co wiąże się m.in. z prowadzeniem i finansowaniem przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku wynikającym z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu. Zgodnie z ustawą o samorządzie gminnym prowadzenie i finansowanie wspomnianych robót jest jej zadaniem własnym.

Podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków:

1. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

1). Dotacje celowe - osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie albo będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa, może ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru albo prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Dotacja może obejmować nakłady konieczne na:

- a) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;

- b) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- c) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- d) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- e) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- f) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wewnątrz;
- g) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- h) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- i) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- j) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- k) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- l) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- ł) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- m) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- n) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- o) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15;
- p) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

2. Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie

Dotacja może być udzielona na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art. 74 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

3. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Departament Kultury

W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej

ewidencji zabytków może być udzielona przez organ województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

4. Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Wsparcie badań i inwestycji związanych z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej. Wsparcie w ramach tego typu operacji obejmuje:

- odnawianie lub poprawę stanu zabytkowych obiektów budowlanych, służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego,
- zakup obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie z przeznaczeniem na cele publiczne.

5. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Administracji

Fundusz Kościelny

Dotacje udzielane na remonty i konserwację obiektów sakralnych w zakresie wykonywania podstawowych prac zabezpieczających obiekt (bez wystroju i wyposażenia).

Fundusz Kościelny został powołany w 1950 roku i działa na rzecz kościołów i innych związków wyznaniowych, które mają w naszym kraju uregulowany status prawny. Od 15 marca do 28 kwietnia wszystkie kościelne osoby prawne, do których należą m.in. parafie, diecezje, czy Caritas, mogą wnioskować do MSWiA o przyznanie dotacji na określone cele związane z ich działalnością. Wymienione organizacje będą mogły przeznaczyć środki na konserwację i remonty zabytkowych obiektów sakralnych i kościelnych – np. remonty dachów, ścian i elewacji, czy prace związane z instalacjami wodnymi i elektrycznymi. Z Funduszu Kościelnego nie finansuje się jednak prac dotyczących otoczenia tych obiektów np. chodników i trawników.

6. Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

Jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej tworzy system funduszy ekologicznych. W oparciu o Wspólną strategię działania Narodowego Funduszy i wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej na lata 2013-2016 z perspektywą do 2020 r., realizuje politykę ochrony środowiska w Polsce. Służą temu stabilne przychody, doświadczone kadry oraz wypracowane formy współpracy z beneficjentami. Wyznaczony cel generalny Strategii to poprawa stanu środowiska i zrównoważone

gospodarowanie jego zasobami przez stabilne, skuteczne i efektywne wspieranie przedsięwzięć i inicjatyw służących środowisku, realizowany jest w ramach czterech priorytetów:

- ochrona i zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi,
- racjonalne gospodarowanie odpadami i ochrona powierzchni ziemi,
- ochrona atmosfery,
- ochrona różnorodności biologicznej i funkcji ekosystemów.

7. Program Dom Kultury+

Celem programu jest poszerzenie dostępu do kultury, stworzenie warunków sprzyjających rozwojowi współpracy, komunikacji, pobudzenie aktywności obywatelskiej w przestrzeni kultury, wykreowanie warunków sprzyjających nowoczesnej edukacji kulturalnej i artystycznej.

Program Dom Kultury+, którego organizatorem jest Narodowe Centrum Kultury, realizowany jest zgodnie z założeniami Paktu dla Kultury. Celem działań podejmowanych w ramach programu jest poszerzenie dostępu do kultury, stworzenie warunków sprzyjających rozwojowi współpracy, komunikacji, pobudzenie aktywności obywatelskiej w przestrzeni kultury, wykreowanie warunków sprzyjających nowoczesnej edukacji kulturalnej i artystycznej.

Zgodnie z założeniami modelowy dom kultury powinien:

- posiadać umiejętność budowy strategii rozwoju i funkcjonowania w oparciu o analizę lokalnej sytuacji społeczno-ekonomicznej,
- być aktywnym uczestnikiem życia społecznego w danej gminie,
- stwarzać możliwości wielostronnej edukacji kulturalnej,
- być otwartym na wszystkie grupy społeczne,
- kształcić postawy aktywnego uczestnictwa w kulturze,
- angażować artystów w życie kulturalne społeczności lokalnych,
- integrować społeczności lokalne za pomocą działań kulturalnych,
- przeciwdziałać wykluczeniu społecznemu i jego skutkom,
- przyczyniać się do rozwoju gminy,
- być moderatorem dialogu w społeczności lokalnej,
- budować postawy otwartości i tolerancji.

9. Bardzo Młoda Kultura. Wieloletni program wspierania edukacji kulturowej

Kultura jest głównym zasobem społecznym i od niej zależy charakter naszych relacji z innymi, umiejętności i zdolność twórczego działania. Zaufanie społeczne i kapitał ludzki nie mogą więc wzrastać bez trwałej edukacji kulturowej i artystycznej. Jej dostępność i jakość decydują o tym, kim jesteśmy jako jednostki i jako wspólnota. Kreatywność i silne poczucie własnej wartości oraz umiejętność współpracy wyznaczają kształt przyszłości, tworząc podstawy nowoczesnego świata i otwartego społeczeństwa. **Celem** wieloletniego programu realizowanego w ramach Paktu dla Kultury przez Narodowe Centrum Kultury jest budowanie systemowych rozwiązań wzmacniających stymulowanie kreatywności i edukacji kulturowej przez 16 podmiotów wyłonionych w drodze konkursu - po jednym z każdego województwa. Do ich zadań należeć będzie: identyfikacja instytucji i organizacji zajmujących się edukacją kulturową w regionie oraz opis zasobów i ograniczeń dla rozwijania praktyk w zakresie edukacji kulturowej i artystycznej w regionie;

- prowadzenie działalności szkoleniowej, wzmacniającej kompetencje edukatorów i nauczycieli oraz rozwijanie systemów i źródeł informacji z których będą mogli korzystać poszukujący wartościowych inicjatyw i aktywności w zakresie edukacji kulturowej i artystycznej;
- przygotowywanie otwartych konkursów, poprzez które finansowane będą w ramach województwa przedsięwzięcia edukacyjne realizowane wspólnie przez instytucje i organizacje reprezentujące oświatę i kulturę;
- tworzenie sieci współpracy pomiędzy osobami zatrudnionymi w instytucjach i organizacjach kulturalnych i oświatowych oraz przedstawicielami organizacji pozarządowych.

10. Finansowanie z fundacji

Np. Fundacja Bankowa im. Leopolda Kronenberga

Fundacja Kronenberga wspiera działania na rzecz dobra publicznego w zakresie edukacji i rozwoju lokalnego. W ramach Programu udzielane jest dofinansowanie instytucjom non-profit na przedsięwzięcia mieszczące się w ramach dwóch głównych obszarów programowych:

I. EDUKACJA

- Innowacje w edukacji

- Edukacja ekonomiczna
- Dziedzictwo kulturowe i tradycje
- Twórczość artystyczna dzieci i młodzieży

II. ROZWÓJ LOKALNY

- Priorytety opieki zdrowotnej
- Polityka społeczna
- Nauka przedsiębiorczości

11. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

1 października 2017 r. weszło w życie nowe rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 27 września 2017 r. w sprawie szczegółowych warunków uzyskiwania dofinansowania realizacji zadań z zakresu kultury, trybu składania wniosków oraz przekazywania środków z Funduszu Promocji Kultury (Dz. U. poz. 1808). Rozporządzenie zmienia m.in. zasady dotyczące terminów naboru do Programów MKiDN oraz określa zgodność programów w zakresie przepisów o pomocy publicznej z regulacjami rozporządzenia Komisji (UE) nr 651/2014 z 17 czerwca 2014 r. uznającego niektóre rodzaje pomocy za zgodne z rynkiem wewnętrznym w zastosowaniu art. 107 i 108 Traktatu (Dz. Urz. UE L 187 z 26.06.2014, z późn. zm.).+

- 1) **Program „Infrastruktura kultury”** - celem programu jest zatem stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze.
- 2) **Program „Ochrona zabytków archeologicznych”** - celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.
- 3) **Program „Infrastruktura Domów Kultury”** - celem programu jest zapewnienie optymalnych warunków dla działalności domów i ośrodków kultury oraz centrów kultury i sztuki w zakresie edukacji kulturalnej i animacji kultury poprzez modernizację i rozbudowę ich infrastruktury.

- 4) **Program „Ochrona Zabytków”** - celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.
- 5) Program „Wspieranie opieki nad miejscami pamięci i trwałymi upamiętnieniami w kraju - celem programu jest zaangażowanie w opiekę nad miejscami pamięci i trwałymi upamiętnieniami jak największej liczby różnych podmiotów, w celu zwiększenia wiedzy o historii naszego kraju, zwłaszcza o jej najtrudniejszych i najbardziej skomplikowanych aspektach, i dzięki temu wzmocnienie świadomości obywatelskiej i postaw patriotycznych.

12. Środki europejskie

Program „Europa dla Obywateli” stanowi wsparcie dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, władz samorządowych i organizacji eksperckich prowadzących działania promujące aktywne obywatelstwo, organizujących debaty i przedsięwzięcia służące refleksji nad obywatelstwem europejskim i demokracją, wspólnymi wartościami, historią i kulturą.

Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2014-2020 O wyjątkowości programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej (EWT) na tle innych instrumentów Unii Europejskiej świadczy ich międzynarodowy charakter. Wsparcie otrzymują tylko działania realizowane wspólnie przez partnerów z różnych krajów. Wszystkie programy współpracy terytorialnej obejmują co najmniej dwa państwa Unii. W drodze negocjacji państwa - partnerzy wybierają jedno, które będzie pełniło funkcję Instytucji Zarządzającej. Należy jednak podkreślić, że wszystkie najważniejsze decyzje w programach, w tym wybór projektów, dokonywane są z udziałem wszystkich państw objętych danym programem. Także uczestnicy projektu muszą reprezentować różne państwa. Dzięki takiemu rozwiązaniu, programy sprzyjają zawiązywaniu partnerstw pomiędzy podmiotami z całej Europy.

Program Infrastruktura i środowisko 2014-2020 Program Infrastruktura i Środowisko 2014-2020 to krajowy program wspierający gospodarkę niskoemisyjną, ochronę środowiska, przeciwdziałanie i adaptację do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne.

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych

wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami.

Gmina Bartoszyce jest posiadaczem kilku budynków ujętych w gminnej ewidencji zabytków. W miarę możliwości gmina zobowiązuje się do sprawowania opieki nad tymi obiektami, poprzez utrzymywanie ich w dobrym stanie technicznym, finansowania i przeprowadzania remontów oraz bieżących konserwacji.

Zaleca się, aby finansowe wsparcie gminy w latach 2019-2022 przy zadaniach z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego, w miarę możliwości, z każdym kolejnym rokiem systematycznie wzrastało do pewnego, stałego poziomu finansowania.

Zadania GPOnZ mogą też być realizowane przez instytucje kultury podległe gminie jak np. domy kultury, biblioteki w ramach działalności bieżącej.

WYBRANE OBIEKTY WPISANE DO GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW GMINY
BARTOSZYCE

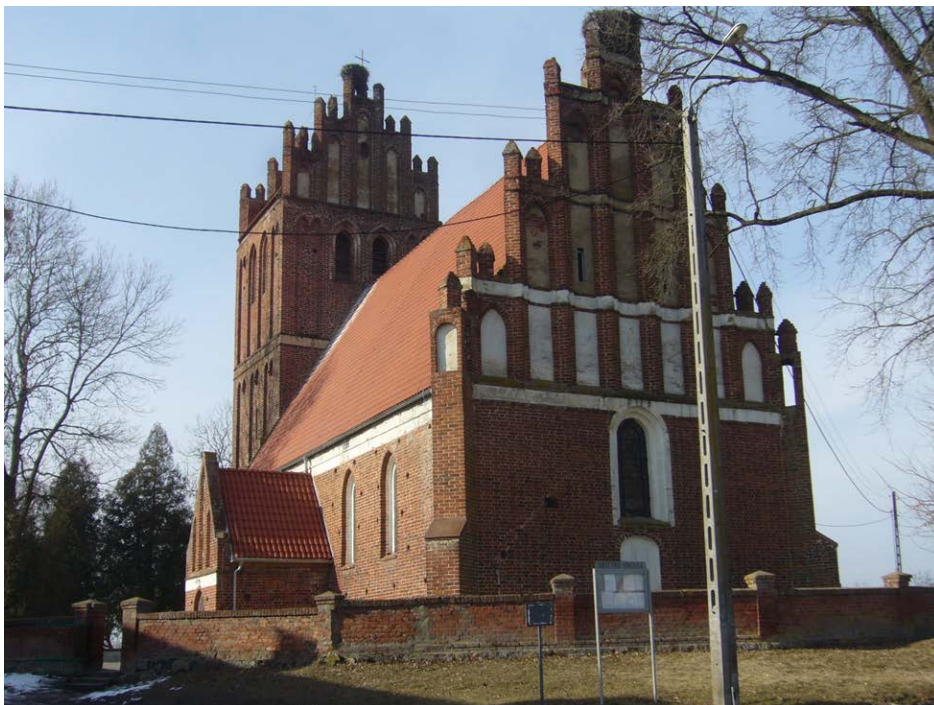
*Rysunek 2*Palac w Trutnowie

*Rysunek 1*Budynek bylej szkoły w Rodnowie

Rysunek 3 Kościół w Rodnowie

Rysunek 4 Kościół w Sokolicy

Rysunek 5 Kościół w Wojciechach

Rysunek 6 Dwór w Gilach

Rysunek 7 Markiny - Park dworski

Rysunek 8 Pałac w Łojdach

Rysunek 9 Dwór w Sędlawkach

Rysunek 10 Pałac w Tolko

Rysunek 11 Spichlerz w Tolko

Rysunek 12 Zespół folwarczny w Galinach

